

**Arkeologisk undersökning/dokumentation av
Säbrå 250 samiskt viste**

Säbrå 389 stenring

Säbrå 390 stenring

**Socken: Säbrå, Landskap: Ångermanland
Kommun: Härnösand, Län: Västernorrland**

David Loeffler

**Avdelningen för Samlingar och Kulturmiljövård
Läns museet Västernorrland
Rapportnummer 2018:15**

**Miljöarkeologiska undersökningar av
Säbrå 250, Säbrå 390 och Härnösand 192**

Johan Linderholm

Love Eriksson

Eva Kourela

Ola Lindgren

Ida Lundberg

Daniel Smeds

Balint Laszlo Toth

Stefano Vilardi

**Miljöarkeologiska laboratoriet (MAL)
Umeå Universitet
Institutionen för idé- och samhällsstudier
Mastersprogram i Miljöarkeologi
Rapportnummer 2019-004**

**Arkeologisk undersökning/dokumentation av
Säbrå 250 samiskt viste**

Säbrå 389 stenring

Säbrå 390 stenring

Socken: Säbrå, Landskap: Ångermanland

Kommun: Härnösand, Län: Västernorrland

David Loeffler

Avdelningen för Samlingar och Kulturmiljövård

Länsmuseet Västernorrland

Rapportnummer 2018:15

Länsmuseet Västernorrlands dnr: YLM 2017/71-54
Länsstyrelsen i Västernorrlands län dnr: 431-6205-17, 431-4724-17 och 436-2397-17
Län: Västernorrland
Kommun: Härnösand
Landskap: Ångermanland
Socken: Säbrå
Ekonomiska kartblad: 17I 8b Södra Fällöviken
Raä nr: Säbrå 250, 389 och 390

Arkeologisk undersökning/dokumentation av
Säbrå 250 samiskt viste
Säbrå 389 stenring
Säbrå 390 stenring
Socken: Säbrå, Landskap: Ångermanland
Kommun: Härnösand, Län: Västernorrland

David Loeffler

Rapport från Murberget:2018:15

ISSN 2000-0111

© 2018 Läns museet Västernorrland, Härnösand

Omslagsbild: *Utsikt från höjdområdet kring undersökningsplatsen med Härnösand i bakgrunden.*

Figur 1. Fynd av bössflinta visar att området användes för jakt i det förflutna.

Tack

Undersökning kunde genomföras tack vara bidrag från:

Björkå AB fornminnesfond
&
Västernorrlands länsstyrelse

samt genom frivilliga arbetsinsatser ifrån:

Lars Almberg
Catrin Bertlin
Lena Ewerlid
Lars Högberg
Gun-Britt Johansson
Fredrik Karlsson
Kent Klingstedt
Jan Olsson
Britt-Marie Pärsson
Jack Rönström
Marie Sjöbom Olsson
Barbro Vestin
Lena Österlund

Figur 2. Fynd av hagelpatroner visar att området används för jakt än idag.

Sammanfattning

På och kring ett höjdområde ca en halv mil sydväst om Härnösands centrum finns en anmärkningsvärd ansamling ålderdomliga anläggningar bestående av härdar (Säbrå 250) och stenringar (Säbrå 389 och 390) som bedöms kunna utgöra spår efter skogssamer.

Målet med detta pilotprojekt var att genomföra ett begränsad arkeologisk undersökning och dokumentation som kunde ge besked om:

- 1) Platsens karaktär - vem/vilka brukade platsen.
- 2) Platsens funktion - vilka typer av sysslor/resurser förekom respektive togs i anspråk på platsen.
- 3) Platsens datering - när och hur länge har man brukat platsen.

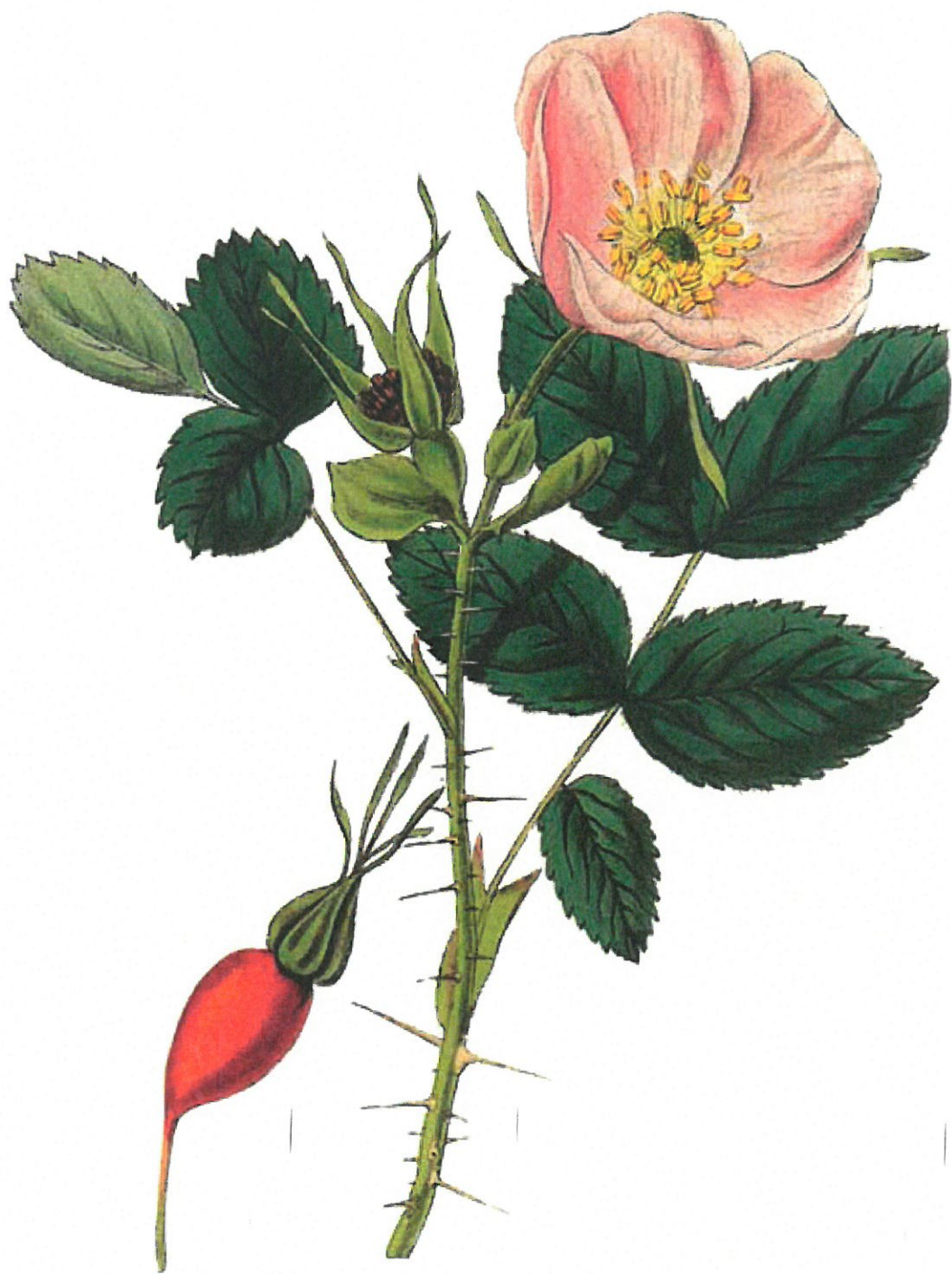
Resultatet hitintills stöder antagande att det var människor som tillhörde den samiska kulturen som använde platsen under någon eller några av de kalla årstiderna som säsongsbunden jaktstation där man främst jagade och/eller fångade fågel under 1700-talet.

Figur 3. Andra nutida fynd visar att utredningsområdet är idag ett populärt och välbesökt friluftsområde.

Innehållsförteckning

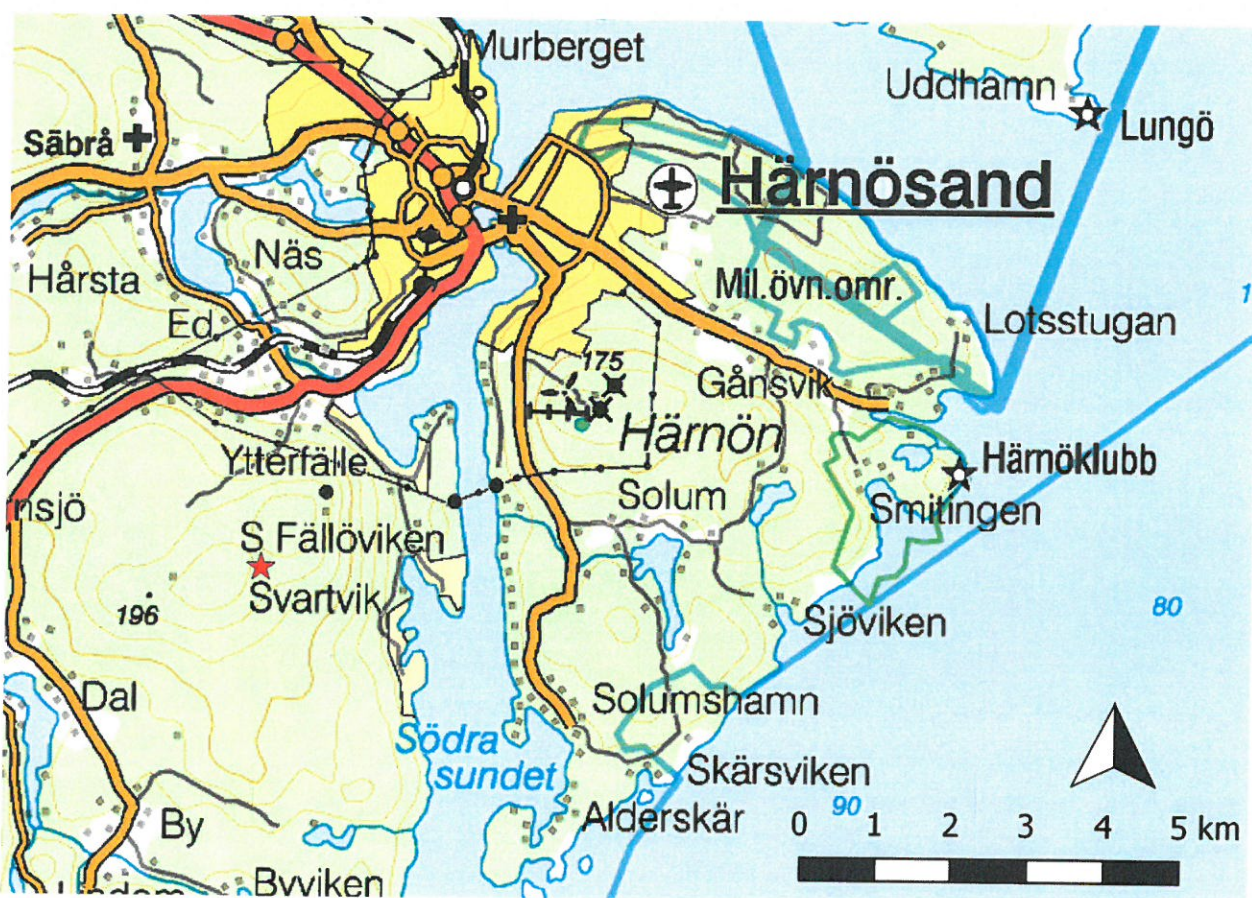
Sammanfattning.....	i
Innehållsförteckning.....	iii
Inledning.....	1
Syfte.....	1
Målsättning	1
Utredningsområdet.....	2
Topografi.....	2
Tidigare antikvarisk verksamhet.....	3
Undersökningen	5
Bakgrund	5
Undersökningsmetoden.....	6
Arbetsstyrkan	7
Resultat.....	7
Sammanfattning och Slutsats.....	15
Undersökningens mål.....	15
Platsens karaktär	15
Platsens funktion.....	15
Platsens datering.....	15
Slutsats	16
Referenser	17
Publikationer och rapporter	17
Historiskt kartmaterial.....	18
Internet.....	19
Tekniska och administrativa uppgifter	20
Bilagor	21
Bilaga 1. Beskrivningar	21
Bilaga 2. Fyndlista	42
Bilaga 3. Jordprov	43
Bilaga 4. Fotoförteckning.....	44
Bilaga 5. Fotografier	47

Figur 4. Finnros, *Rosa acicularis*.

Inledning

Ungefär fem kilometer sydväst om Härnösands centrum finns ett välbesökt och uppskattat friluftsområde på och kring ett höjdområde som innefattar Spjutåsberget, Varptjärnsberget, Slättberget, Lomtjärnberget och Fälleberget. Lite varstans och obemärkt i detta landskap finns spår efter människor från en svunnen tid som även de strövlade efter samma stigar som trampas idag. Spåren består bl.a. av härdar, stensträngar, grop i klapper och stenringar. Kunskapsläget vad gäller dessa och liknade lämningar som är vanligt förekommande i Norrland är ytterst bristfälligt och därmed utgör motivet till detta projekt.

Figur 5. Översiktskarta med undersökningsområdet markerat med röd stjärna. Skala 1:100 000. Underlag till kartan © Lantmäteriet diarienummer i2018/90.

Syfte

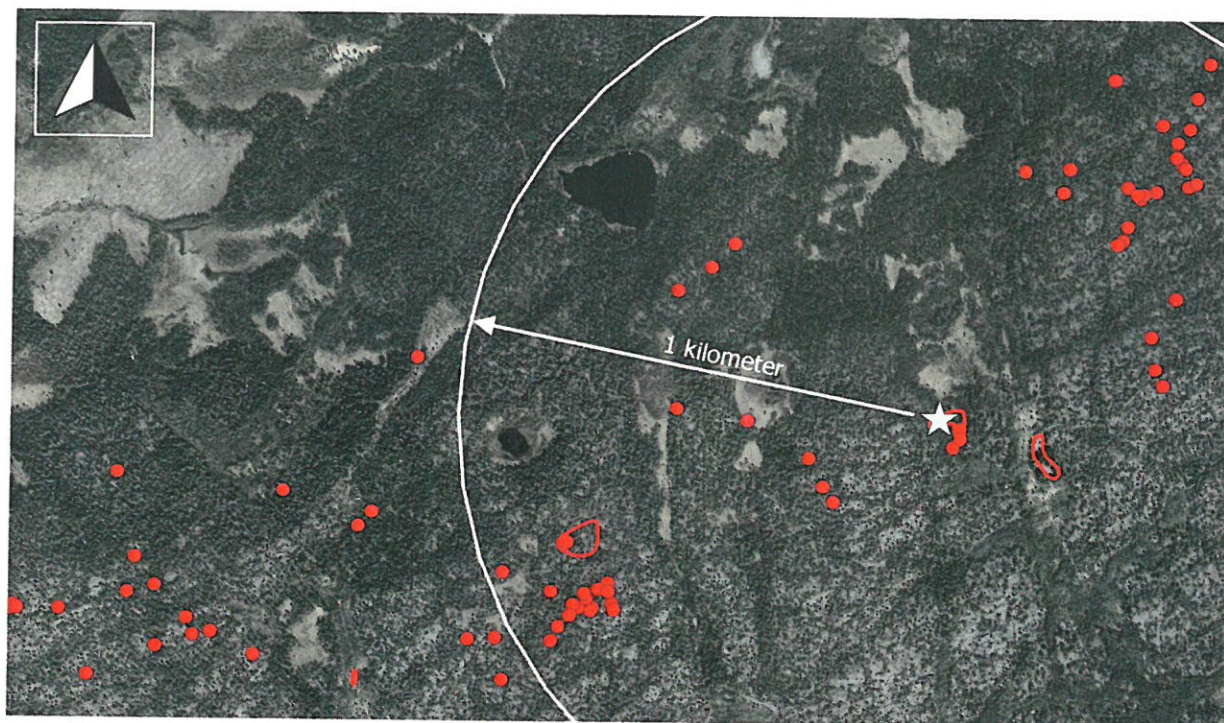
Mindre än en mil från Härnösands centrum är en anmärkningsvärd ansamling ålderdomliga anläggningar som bedöms kunna utgöra spår efter ett skogssamiskt viste (Hägerman & Loeffler 2012; Loeffler 2015). Syftet med detta pilotprojekt är att genom en arkeologisk provundersökning och dokumentation påvisa eller förkasta detta antagande genom att samla in material som kan fastställa platsens karaktär, funktion och ålder.

Målsättning

De olika och särskilda samiska kulturformer som finns och har funnits i Västerbotten är föga kända i jämförelse med andra grupper och tider. De många och nyligen upptäckta lämningarna på Spjutåsberget med omnejd tycks kunna tillhöra en skogssamisk grupp under ett kritiskt skede i

deras relation till majoritetssamhället (Loeffler 2015). Detta antagande är rimligt dock obeprövat. Målet med detta pilotprojekt var att genomföra en begränsad arkeologisk undersökning och dokumentation som kunde ge besked om:

- 1) Platsens karaktär - vem/vilka brukade platsen.
- 2) Platsens funktion - vilka typer av sysslor/resurser förekom respektive togs i anspråk på platsen.
- 3) Platsens datering - när och hur länge har man brukat platsen.

Figur 6. Kulturlämningar i höjdområdet kring undersökningsplatsen enligt Raä:s databas FMIS. Vitstjärna markerar Säbrå 250, lokalen med de sju härdar som anses utgöra spår efter ett samiskt viste. De flesta rödmarkeringar är lokaler med en eller flera fågelfångstanläggningar, skjutvärn och/eller gränsrösen. Skala 1:15 000. Underlag till kartan © Lantmäteriet diarienummer i2018/90.

Utredningsområdet

Topografi

Terrängen kring undersökningsområdet är höglänt, kuperat och belägen på nivåer uppemot 200 meter över havet vilket ligger under högsta kustlinjen (HK) som i Härnösands kommun återfinns på 270–275 meter över dagens havsnivå (Lundqvist 1987). Läget under HK innebär att jordmånen inom området har utsatts för omfattande vattenerosion och vattensortering i samband med landhöjning. Därmed är inslaget av renspolad hållmark mycket stor. Klapperstensfält är även de allmänt förekommande medan mindre ytor med stenig morän finns i sänkorna och de mindre dalgångarna mellan höjderna. Inom området finns enstaka mindre myrar, två små tjärnar och ett periodiskt vattendrag som är urskiljbart framför allt under våren. Området är skogbeväxt, huvudsakligen av gles och vindpinad barrskog. Markvegetationen består framför allt av ljung, lav och mossor. Idag är utredningsområdet ett populärt friluftsområde med många iordningställda stigar, rastplatser och informationsskyltar. Det används idag även som jaktmark där både älg, småvilt och fågel jagas.

Säbrå 250 - beskrivning från 1995:

Härdområde 120x20 m (70 m Ö-v och 50 m N-S) bestående av 7 härdar av oregelbunden form 1-4 m diam av 0,1-0,7 m st stenar.

Säbrå 250 – beskrivning från 2012:

Viste, ca 80x20 m (40 m Ö-V och 40 m NÖ-SV) bestående av 7 härdar varav 3 ovala, 2 kvadratiska, 1 oformlig och 1 rektangulär.

Härd (1), i och S om stig (Ö-V), oval, 1,5x1 m (NV-SÖ) och 0,1 m h, bestående av kring kanten placerade stenar, 0,1-0,2 m st. Ingen fyllning. 9 m SV om härd (1) är:

Härd (2), närmast oval, 1,2x1 m (NV-SÖ) och 0,1-0,2 m h, bestående av ett 15-tal kring kanten placerade stenar, 0,1-0,3 m st, några kantställda. Ingen fyllning. 1 m S om härd (2) är:

Härd (3), närmast oval, 1,2x1 m (NÖ-SV) och 0,1-0,2 m h, bestående av ett 15-tal kring kanten placerade stenar, 0,2-0,3 m st, några kantställda. Ingen fyllning. 7 m VSV om härd (3) är:

Härd (4), kvadratisk, 1x1 m (NÖ-SV) och 0,2-0,3 m h, bestående av ett 10-tal kring kanten placerade stenar, 0,3-0,5 m st, några kantställda. Ingen fyllning. 30 m V om härd (4) är:

Härd (5), närmast kvadratisk, 1x1 m (NNÖ-SSV) och 0,1-0,2 m h, bestående av 7 kring kanten placerade stenar, 0,1-0,3 m st. Ingen fyllning. 13 m SV om härd (5) är:

Härd (6), rest av, oformlig, 1x0,4 m (NNV-SSÖ) och 0,1 m h, bestående av 7 kring kanten placerade stenar, 0,2-0,3 m st. Ingen fyllning. Skadad av korsande stig/vandringsled (Ö-V). 4 m SV om härd (6) är:

Härd (7), rektangulär, 1x0,5 m (NV-SÖ) och 0,1-0,2 m h, bestående av ett 15-tal kring kanten placerade stenar, 0,2-0,4 m st. Ingen fyllning. Skadad av korsande stig/vandringsled (Ö-V).

Säbrå 389 - beskrivning från 2012:

Stenring, utriven och omrörd, närmast oval, 3,5x1,5 m (Ö-V) och 0,1-0,2 m h, bestående av ett 50-tal tät till glest placerade stenar, 0,1-0,4 m st, helt till delvis övermossade varav några är kantställda.

Säbrå 390 - beskrivning från 2012:

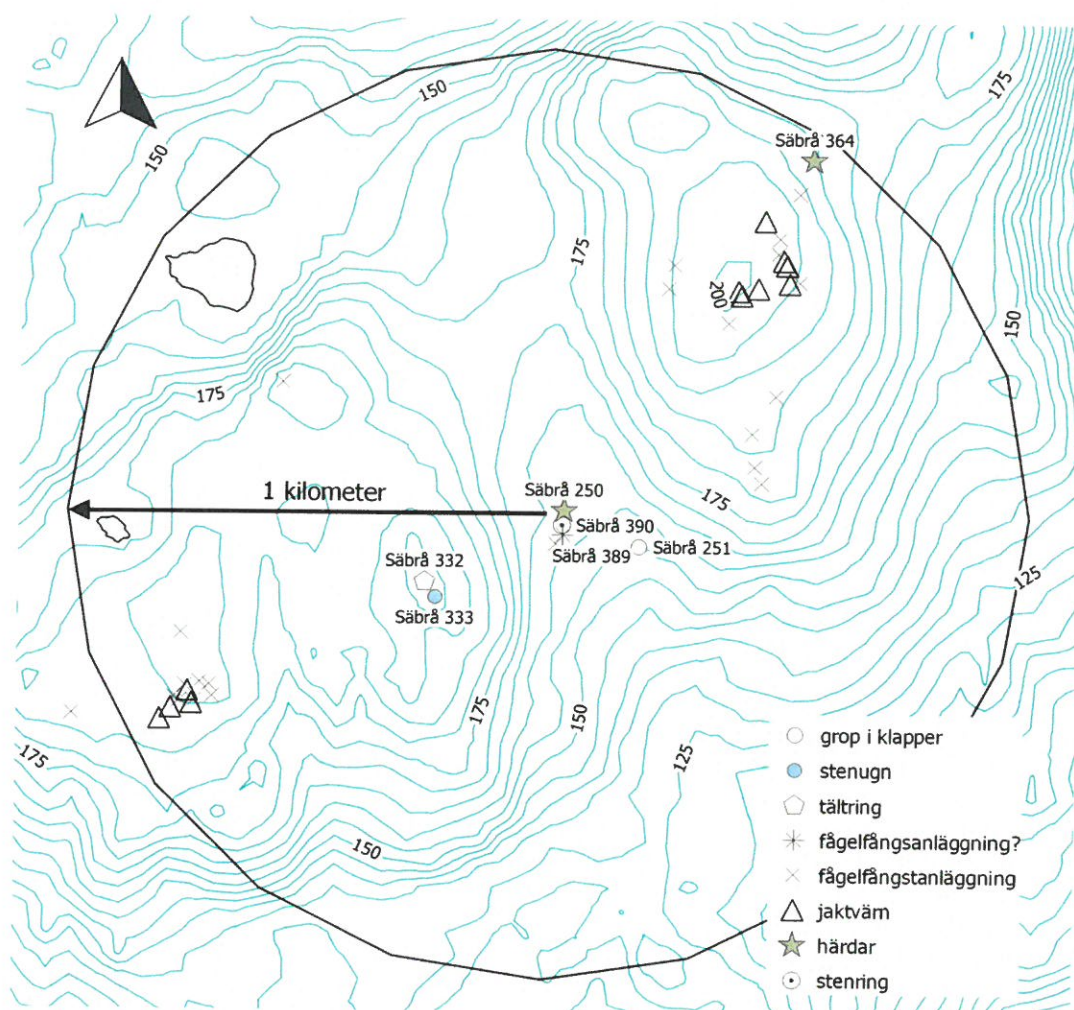
Stenring, oregelbunden, närmast oval, 4x3 m (N-S), bestående av en skiktade dock flerradigt och tät placerade och otuktade stenar, 0,1-0,5 m st, varav några är kantställda. Anläggningen utgörs eller består av minst tre sammankopplade stenringar, den S är oval, 2x1,5 m (Ö-V), den mellersta är oval, 1,5x1 m (Ö-V) och den N är oval, 1,5x1 m (Ö-V). Intill och V om den N ringen är möjligen en fjärde stenring, oformlig, 1x0,7 m (Ö-V). I S långsidan av den S ringen är en öppning, 0,5 m br. Mellan den S och mellersta ringen är en öppning, 0,4 m br, och mellan det mellersta och N ringen syns en antydning till öppning, 0,4 m br.

Tabell 1. Utdrag ur FMIS där samtliga anläggningar som berörs av denna undersökning och dokumentation finns beskrivna. Jämför dessa med beskrivningar från 2017 i bilaga 1.

Tidigare antikvarisk verksamhet

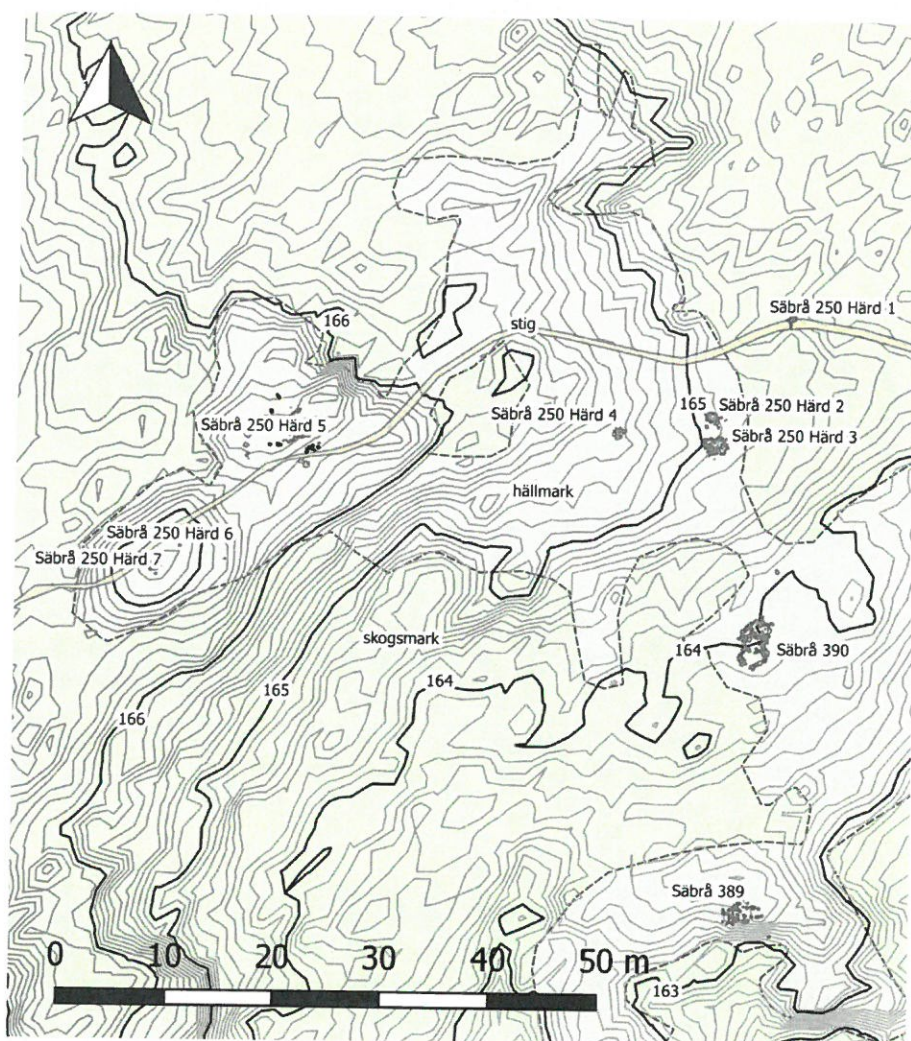
Området kring undersökningsplatsen har hitintills endast berörts av inventeringar. I modern tid är det Gustaf Gustafsson som först genomförde fältrekognoseringar i Säbrå socken. Resultatet från hans arbete indikerar att han var primärt intresserad av gravanläggningar. I ett opublicerat manuskript från 1959 redovisar han ett förmodat gravröse (Säbrå 8) norr om undersökningsplatsen samt ett flertal lokaler med gravrösen väster därom och på höjdnivåer som

utvisar att de tillhör bronsåldern (Säbrå 1-3 och 6-7). Riksantikvarieämbetet (Raä) har vid två tillfällen genomfört inventeringar som berör området. Detta i samband med förstagångsinventeringen 1962 och revideringsinventeringen 1988–1989 i Säbrå socken. Vid dessa två tillfällen registrerades inget inom eller i närheten av undersökningsplatsen.

Figur 7. Kulturlämningar i höjdområdet kring undersökningsplatsen enligt Raä:s databas FMIS. Ekvidistansen på höjdkurvorna är 5 meter.

Lars Högberg har vid olika tillfällen och på eget initiativ under 1990- och 2000-talet genomfört flera omfattande och högst givande inventeringar i bl.a. Säbrå socken. Förutom beskrivningar och kartmaterial över nyupptäckta lämningar har Högberg även upprättat skalenliga planritningar över de flesta anläggningar och/eller lokaler. Det var i samband med detta inventeringsarbete som han upptäckte ett 80-tal lokaler med olika typer av lämningar inom det aktuella området inklusive undersökningsplatsen (figur 7). I ett försök att kvalitetssäkra delar av Högbergs material genomförde Riksantikvarieämbetet en begränsad besiktning 1995 där författaren bl.a. besökte samtliga lokaler vid undersökningsplatsen samt beskrev och registrerade dessa i Raä:s databas FMIS över kulhistoriska lämningar. Inför planering av en vindpark på höjdområdet runtomkring besökte författaren åter undersökningsplatsen 2012. Det var då uppenbart att anläggnings beskrivningar och den antikvariska bedömningen som upprättades 17 år tidigare inte var bra (Hägerman & Loeffler 2012). Det var också då som intresset väcktes kring vad dessa olika och tillsynes disparata anläggningar representerade.

Figur 8. Underökningsplatsen ligger i ett kuperat och sydöst sluttande höjdområdet bestående av stenig moränmark beväxt med barrskog (grönfärgning) och hällmark (gråfärgning). Samtliga anläggningar som utgör Säbrå 250, 389 och 390 ligger på hällmark förutom Säbrå 250 härd 1. Ekvidistansen på höjdkurvorna är 10 centimeter. Skala ca 1:800.

Undersökningen

Bakgrund

Lokalen Säbrå 250 består av sju härdar som tycks likna de som på andra platser anses tillhöra skogssamer (figur 8). Detta antagande stöds av en karta från 1782 som uppger att det fanns en "lappkoja" i närområdet (Hägerman & Loeffler 2012). På höjderna runt omkring denna lokal finns ett 20-tal fågelfångstanläggningar i form av stensträngar där man tidigare snarade skogsfågel samt ett 10-tal skjutvärn som används vid fågeljakt med gevär. De trattformiga groparna som återfinns på lokal Säbrå 251 i den närbeläget klapperstensfält ca 180 meter åt sydöst anses utgöra förvaringsgropar, troligen för de skogsfåglar som infångats vid de omkring liggande fångstanläggningarna. Stenansamlingen Säbrå 389 är svår att tyda. Stenarna kan utgöra rest efter en stenring, en fågelfångstanläggning eller möjligen en härd. Stenringen eller stenringarna som utgör Säbrå 390 är också en gåta. En möjlig förklaring är att den tillkom i samband med samernas offer- och/eller religiösa riter som genomfördes i lönnedom då vetskap om dessa skulle påkalla myndigheternas vrede (Eidheim 1971).

Ovan skisserade framställning av lämningarna och deras kulturella tillhörighet och funktion är

möjlig, dock obeprövad (Loeffler 2015). Till följd därav genomfördes 2017 en arkeologisk undersökning och dokumentation med syfte att ta fram ett kunskapsunderlag med vilket man bättre kan bedöma när och varför dessa lämningar tillkom och brukades, samt av vem. Undersökningen kunde genomföras tack vare bidrag från Björkå AB fornminnesfond samt Västernorrlands länsstyrelse. Utgrävningen ägde rum under juli månad och arrangerades av personal från Länsmuseet Västernorrland tillsammans med Timrås fornminnesförening *Archeologia* där ett 10-tal volontärer deltog. Provtagning inför de miljöarkeologiska analyserna genomfördes under oktober månad med lärare och studenter från Umeå universitets Miljöarkeologiska laboratorium.

Figur 9. Det finns en klar fördel att genomföra arkeologiska undersökningar tillsammans med volontärer då deras olikartade arbets- och livserfarenheter berikar den arkeologiska dialogen samt leder till nya tankar och insikter. Här är Lars Högberg (till vänster) och Jan Olsson (till höger) samt andra (utanför bilden) inbegripen i en av många intressanta diskussioner som ägde rum under undersökningens gång.

Undersökningsmetoden

Den ursprungliga undersökningsplanen föreslog att fem av Säbrå 250:s sju härdar skulle delundersökas samt att spridda provgropar skulle tas upp runt dessa och kring anläggning Säbrå 389 och 390. Syfte var att främst insamla jordprov till makrofossilanalys samt infånga lämpligt material för radiometrisk datering.

Redan vid undersökningens inledande dokumentation av anläggningarna blev det uppenbart att ovan skisserade undersökningsplan var mindre lämplig. Detta på grund av att samtliga, förutom Säbrå 250 härd 1, låg på hållmark och var tillsynes sårbar för erosion. Det befarades att en undersökning av endast ena halvan av en anläggning, speciellt härdarna, skulle blottställa återstående delar för en utökad erosionsrisk. För att undvika detta ändrades undersökningsplanen. Två härdar undersöktes fullständig, Säbrå 250 härd 2 och 5. Kring dessa öppnades en mer sammanhängande yta i syfte att upptäcka och insamla material, fynd och makrofossiler. Mindre sammanhängande ytor öppnades även intill Säbrå 250 härd 3 och 7 samt Säbrå 389 och 390. Dessa ytor upprättades inpå och i de svag sluttande mark nedanför respektive anläggning. Detta i syfte att fånga upp eventuella material som genom vattenerosion spolats ut ifrån och nedanför respektive anläggning. Jordprover togs från samtliga undersökta anläggningar och ytor, se bilaga 1

och 3. Området och anläggningarna genomsöktes även med hjälp av metalldetektor. Alla fynd, oavsett ålder, positionsbestämdes, togs tillvara och dokumenterades. De som bedömdes vara av antikvariskt intresse sparades och de övriga kasserades, se bilaga 1-2 samt 4-5. Samtliga anläggningar som utgör Säbrå 250, 389 och 390, oavsett om de undersöktes eller inte, dokumenterades i ord, bild och genom planritningar, se bilaga 1.

Figur 10. Studenter från Grekland, Ungern, Italien, Holland, Finland och Sverige under ledning av lärare från Miljöarkeologiska laboriet vid Umeå universitet samlade in jordprover i och kring Säbrå 390 som är delvis synlig i mitten av bildens förgrund.

Arbetsstyrkan

Undersökningen genomfördes i två skift. Den första ägde rum under tio dagar i juli månad som en avgiftsfri kursgrävning där samtliga medverkande var volontärer. Att genomföra en undersökning med volontärer ligger i linje med de direktiv och styrdokument som utgått från Riksdagen, Regeringskansliet, Kulturdepartementet, Kulturrådet och Riksantikvarieämbetet vad gäller publik verksamhet och förmedling (se Lindskog 2014 för litteratur referenser och en utmärkt orientering i frågan).

Bortsett från detta så är det enbart positivt att genomföra en undersökning tillsammans med volontärer. Deras olikartade arbets- och livserfarenheter berikar den arkeologiska dialogen och deras entusiasm visar att intresset för Norrländsk historia är mycket stort. Detta är begripligt då Norrlands historia, i likhet med andra kolonier och det som betraktas som geografiska periferiområden, förringats och förskjuts till bakgrunden, eller utesluts helt och hållet i de nationalhistoriska skildringar som är allmänt tillgängliga (Loeffler 2005).

Undersökningens andra del genomfördes under två dagar i oktober. Studenter och lärare från Miljöarkeologiska laboriet vid Umeå universitet under ledning av Johan Linderholm samlade in jordprov i och kring anläggningarna Säbrå 250 härd 2, 3 och 5 samt Säbrå 390 syfte att åstadkomma ett mer detaljerat grepp om markkemin och därmed om människornas ageranden som i sin tur kan belysa hur länge och/eller på vilket sätt de olika anläggningarna har brukats.

Resultat

Samtliga anläggningar inom området fick förnyad beskrivning, somliga både innan och efter att de undersöktes. Det är intressant att notera skillnaden mellan dessa samt jämföra med de

beskrivningar som upprättades vid registreringstillfället 1995 och 2012, se tabell 1 och bilaga 1. Om skillnaden berör på dagsformen, vädret och/eller markvegetationen är inte här klarlagd.

Säbrå 250 Härd 1:

Anläggningen fick ny beskrivning och ritades i plan.

Säbrå 250 Härd 2:

En yta något större än 8 m² öppnades kring och öster om anläggningen. Förhoppningen var att återfinna rester efter t.ex. brända eller obrända ben som genom vattenerosion eventuellt spolats ut från eller kring härden samt utefter den svag öst-sluttande hållmark och därefter fastnat i de sprickor som finns där eller i övergången mellan håll- och moränmarken. Det som hittades var en ansamling kvartsstycken som låg intill och utanför anläggningens södra sida. Om dessa är naturliga och/eller ditkommna genom mänskliga aktiviteter är inte klarlagt.

Säbrå 250 Härd 3:

En yta på mindre än två kvadrat meter öppnades och undersöktes i den svag sluttande hållmark intill, utanför och söder om anläggningen. Förhoppningen var att återfinna brända eller obrända ben som genom vattenerosion eventuellt spolats ut från eller kring anläggningen samt utefter den svagt sluttande hållmark och möjligen fastnat i de sprickor och ojämnheter som där finns. Det enda som hittades var en ansamling kvartsstycken som låg intill och utanför anläggningens södra sida. Om dessa är naturliga och/eller ditkommna genom mänskliga aktiviteter är inte klarlagt.

Säbrå 250 Härd 4:

Anläggningen fick ny beskrivning och ritades i plan.

Säbrå 250 Härd 5

En yta strax under 19 m² öppnades i och kring anläggningen som var placerad uppe på ett mindre höjd bestående av plan hållmark (figur 11). Hållmarken i norra delen av härden samt intill liggande ytor utanför härden var något sotfärgade. Färgningen saknade kol och inte heller hittades några brända eller obrända ben inom undersökningsytan. Intill och kring härden hittades en hel och tre fragmentariska flintstycken eller föremål, ett skaftfragment från en kritpipa, ett kopparföremål (mynt) och nio ansamlingar bestående av mindre bitar och/eller större stycken kvarts. Uppemot åtta meter från samt runtom härden är 13 stenar, de flesta är 24-36 cm långa, 20-28 cm breda och 10-15 cm tjocka.

Säbrå 250 Härd 6:

Anläggningen fick ny beskrivning och ritades i plan.

Säbrå 250 Härd 7:

En yta på mindre än 2 kvadrat meter öppnades i den sluttande hållmarken söder om och nedanför anläggningen. Förhoppningen var att återfinna rester i form av t.ex. brända eller obrända ben som genom vattenerosion eventuell spolats ut från eller kring anläggningen samt sköljts ned utefter slutningen och fastnat i de sprickor och ojämnheter som finns i hållmarken. Inget hittades.

Säbrå 389:

En yta på ca 5,5 m² öppnades nedanför den låga men mycket tvära avsats intill och sydväst om anläggningen. Förhoppningen var att återfinna rester i form av brända eller obrända ben som genom vattenerosion eventuell spolats ut från eller kring anläggningen samt utför avsatsen/stupet och fastnat i de sprickor och ojämnheter som finns i hållmarken nedanför. Det enda som hittades

var en ansamling kvartsstycken som låg vid foten av klippavsatsen. Om dessa är naturliga och/eller ditkommna genom mänskliga aktiviteter är inte utredd.

Säbrå 390:

Två ytor öppnades intill anläggningen, mindre än 2 respektive 5 m² stora i den svagt sluttande hållmarken intill och nedanför anläggningen. Förhoppningen var att återfinna t.ex. brända eller obrända ben som genom vattenerosion eventuell spolats ut från eller kring anläggningen samt utför den svagt sluttande ytan och fastnat i de sprickor och ojämnheter som finns utmed hållmarken. Det enda som hittades var rester efter en sentida hagelpatron som låg i markvegetationen.

Metalldetektor:

Området och anläggningarna genomsöktes med hjälp av metalldetektor. De flesta fynd är från recent tid då det består av tre hagelpatroner, flera spikar eller nitar, en bult med bricka och mutter, ett fragment från en aluminiumburk, en kapsyl och en läskedrycksförpackning. Alla fynd, oavsett ålder, positionsbestämdes, togs tillvara och dokumenterades. De som bedömdes vara av antikvariskt intresse sparades och de övriga kasserades, se bilaga 1-2 samt 4-5.

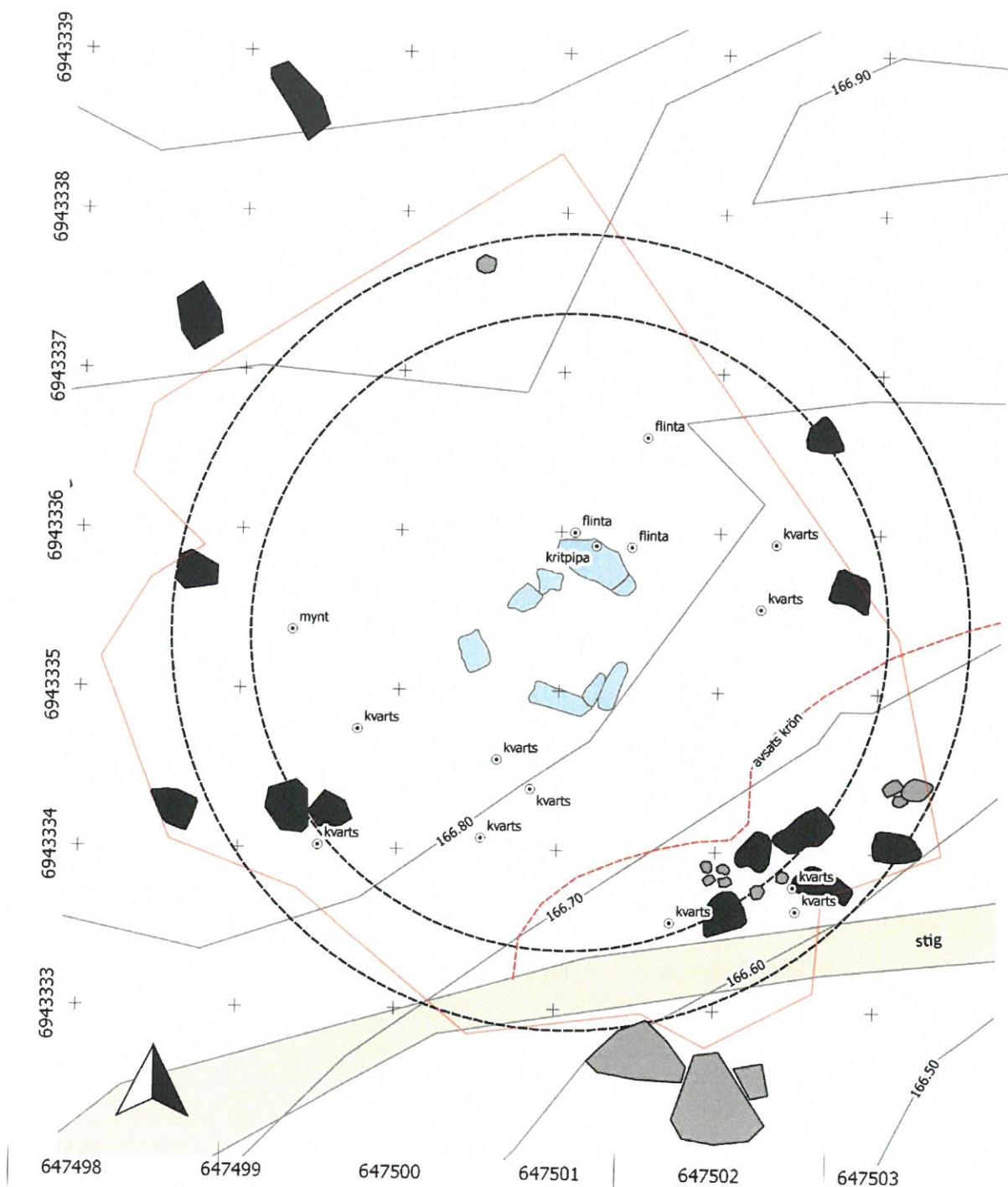
Jordprover:

Jordprov insamlades från och kring de olika anläggningarna i samband med grävningskursen i juli (se bilaga 3) och av studenter och lärare från Umeå universitet i oktober. Delar av detta material har analyserats med avseende på organisk halt (LOI %), magnetisk susceptibilitet (MS), fosfathalt (P °) och för makrofossil vid Miljöarkeologiska laboratoriet på Umeå universitet. Resultaten från dessa analyser finns nedan i denna rapport.

Härdarna

Den presumtiva tanken innan undersökningen var att härdarna inom området liknande de som brukar anses tillhöra den skogssamiska kulturen (Loeffler 2015). Detta antagande var grundat på deras storlek, form och placering i förhållande till varandra och till terrängen (Hedman 2003:48ff; Karlsson 2006).

Inom den samiska kulturen har varje familj sin egen eldstad eller *árran*. En *árran* består av en stenring inuti och i mitten av en tält- eller torvkåta och är till för att stoppa golvriset från att glida in i elden och förhindra glöden från att trilla ut i riset. *Árrans* storlek och långsmala rektangulära form har på senare tid bestämts av praktiska behov att spara på golvutrymme inuti kåtan. Eldstäder i tältkåtor hade dessutom ofta rundade hörn i samma syfte. Långa vedstycken kräver mindre arbete att framställa än korta vilket även det har påverkat *árrans* form och storlek (Ryd 2005). En person fick använda en härd om den tillhörde en nära släkting men aldrig en som byggts av någon annan. Vid anläggande av en ny *árran* måste man hämta oanvända stenar då man absolut inte fick ta sten från någon annans eller från en äldre övergivna *árran* då dessa stenar inte fick rubbas.

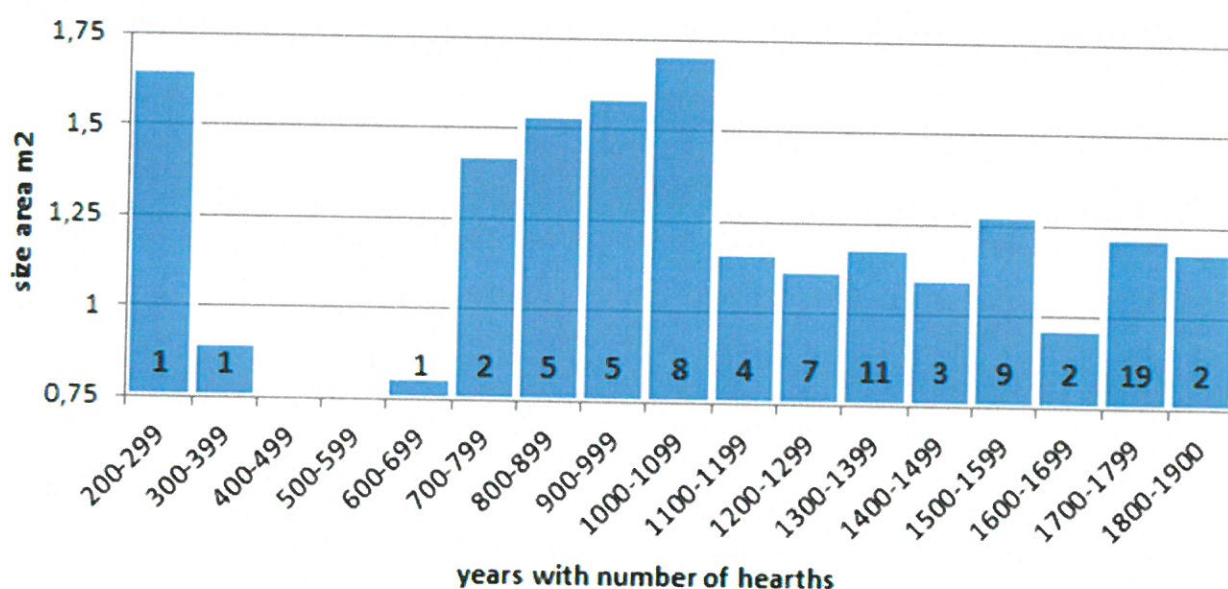

Figur 11. Säbrå 250, härden 5 (blå stenar) med tillhörande fynd. Undersökningsytan markerad med heldragen röd linje. Kring härden är 13 stenar (svart markering) som storleksmässigt kan ha fungerat som tältdukstygder. Genomsnittsdiameter på en samisk kåta är 4,5-5 meter enligt Karlsson (2006:27) och 4-5 meter enligt Mulk (1995:150). Det senare alternativ markerat med svart streckad linje. Skala 1:40.

Stenarna placerades direkt på marken utan att riva bort riset innanför eller utanför stenringen. En del föredrog avrundade vattenslipade stenar och andra platta och kantiga stenar. Mindre stenar var att föredra då de blir fortare varma till skillnad från större stenar som tenderar att spricka då temperatur skillnaden mellan eldsidan och utsidan förblir stort. Dock i torvkåtan där golvytan är större än i tältkåtor var det vanligt med större stenar, men de fick inte vara för höga då detta skulle

hindra värmen från att sprida sig. Den första stenen som sätts på plats när man byggde en ny *árran* var också den största. Denna pannsten skulle vara lång och ha en plan ovansida för att där kunna rymma två pannor samtidig. Den placerades längst ena långsidan närmast mot köksutrymmet *boassjo*. I kortsidorna fanns varsin sten eller stenar som ibland var något högre än de i långsidorna. Detta för att förbättra luftdrag och därmed förbränning då grov ved kunde placeras uppe på bågge eller de enda av stenarna på kortsidorna. I områden där grov ved inte förekom var stenarna i kortsidorna lika låga som de i långsidorna. *Árran* i timmerkåtor som används av mer bofasta folk i barrskogen var även försedd med en stenfyllning i syfte att förhindra kokpannor med fötter från att tippa över (Ryd 2005).

Man byggde aldrig en *árran* när man eldade utomhus då detta var fullständigt onödigt. Däremot kunde man lägga veden ovanpå några stenar för att öka luftdraget och därmed förbränningen (Ryd 2005:93). Inget kontext säkert organisk daterbart material hittades i någon av de härdar som undersöktes 2015. Därmed måste andra metoder tilltas som kan upplysa om deras ålder.

Figur 12. Histogram som visar förhållande mellan ytstorleken och åldern på 80 daterade härdar från norra Norrland. Av dessa härdar faller 23 stycken eller 28,75% inom den äldre (förhistoriska) gruppen (före 1100) och 57 stycken eller 71,25% inom den yngre (historiska) gruppen (efter 1100). Två härdar från Spjutåsberget tillfaller den yngre gruppen. Uppgifter om härdens storlek och åldern hämtad ur Hedmans avhandling från 2003.

Hedman (2003) har presenterat en omfattande sammanställning med över 80 daterade härdar från skogsområden inom norra Norrland. De flesta härdar var ovala eller rektangulära till formen och han konstaterade att det inte fanns något uppenbart samband mellan härdarnas morfologi och åldern då bågge formarna, med eller utan stenfyllning, anträffas från Kr.f. och framåt (Hedman 2003:141ff).

Däremot visar en här genomförd analys av Hedmans material att det finns ett samband mellan härdens storlek/areal och åldern. De äldsta härdarna, med några undantag, är större med en genomsnittlig ytstorlek på 1,4-1,7 m² medan de som är yngre, med några undantag, är mindre med en ytstorlek på 1,1-1,2 m². Skillnad i storleksförhållande är abrupt och inträffar ca 1100 e.Kr., se figur 12. Vilka historiska omständigheter som kan ligga bakom denna till synes häftigt förändring av härdens ytstorlek har inte här utretts. Två av härdarna från undersökningsområdet, nummer 1 och 5, har en ytstorlek på 1,2 m² och därmed tillfaller den yngre gruppen. Resterande uppvisar en brett varierand ytstorlek, varav några tillfaller den äldre gruppen medan andra är svårplacerade.

Bössflinta

Kring härd 5 hittades bössflinta. Fyndet är viktigt då det indikerar att jakt förekommit på eller i närheten av platsen. Fyndet är även kronologiska relevant. Bössflintan tycks vara av den typ som används i ett flintlås, till skillnad från den som tillverkats för snapplåset. Det var den franska vapensmeden Marin de Bourgeoys som skapade flintlåset i början av 1600-talet. Denna avfyrningsmekanism blev allmänt brukad fram till att den ersattes av slaglåset. Denna uppfanns i början av 1800-talet och genom dess tillförlitlighet hade vid seklets mitt ersätt de flesta flintlåsen.

Figur 13. Flintlåspistol som ägs och brukas av Jack Rönström som hyst ett livslångt intresse för dessa tidstypiska vapen. Därmed var det Rönström som begrepp att de flintstycken som hittades intill härd 5 var bössflintor. Detta visar klart och tydligt fördelen med undersökningar där människor med olikartade arbets- och livserfarenheter kan bidra till att kvalitetshöja undersökningen.

Tältringen

Under förutsättningen att härden anlagts och används av människor inom den samiska kulturen så bör den ha legat innanför en tältkonstruktion då samerna inte byggde härdar av sten för utomhusbruk. Härden i en samisk kåta placerades alltid i mitten och genomsnitts diameter på en kåta är 4,5-5 meter enligt Karlsson (2006:27) och 4-5 meter enligt Mulk (1995:150). Det hölls för sannolikt att härd 5 låg innanför en tältkonstruktion av något slag. Detta antagande är baserat dels på förekomsten av 13 stenar av lämplig storlek som ligger på behörigt avstånd kring härden och dels även på spridningen av fyndmaterialet kring härden som också ligger på behörigt avstånd, detta förmodligen som ett resultat av den s.k. väggeffekten, se figur 11.

Kopparföremålet

Innanför den förmodade tältringen hittades ett kopparföremål i en ca 5 centimeter bred och 2 centimeter djup samt jordfylld spricka i berggrunden. Den låg horisontellt i botten av sprickan (och inte vertikalt/lodrätt) vilket indikerar att den inte har slumpmässig glidit ner i springan men istället har medvetet placerats där.

Föremålet är närmast rund, 20,74-21,74 mm diameter, är 1,41 mm tjock och väger 2,93 gram. Storleken anses indikera att det är ett mynt, men den är så ärgad att inget spår av präglingen kan

ses. Utifrån föremålets diameter, tjocklek och vikt kan det vara en typ av ettöring som gavs ut mellan 1720-1790 (fr.o.m. Fredrik I och t.o.m. Gustav III tid). Det är tänkbart att det var en medveten handling att placera föremålet i sprickan innanför golvytan, dock varför och i vilken syfte är okänd.

Figur 14. Kopparföremålet som hittades i en spricka i berggrunden samt innanför den förmodade golvytan/tältringen kring härd 5.

Kvarts

Ett antal kvartsbitar och stycken hittades intill Säbrå 250 härd 2, 3 och 5 samt intill anläggning Säbrå 389 och Säbrå 390. I begynnelsen ansågs dessa tillkomna genom naturliga processor. Det som talar emot detta är att alla uppträder i omedelbar närheten av anläggningarna. Spridningen av kvartsen kring härd 5 har tillsynes, och i likhet med det andra fyndmaterialet, begränsas av väggeffekten, se figur 11. Förekomsten av kvarts tycks därmed vara ditförd av människor för något syfte. En förklaring kan vara den att materialet var behäftat med rituella och/eller symboliska egenskaper. En mer pragmatisk förklaring är att man försökt ersätta det långt ifrån importerade bössflinta med ett material som är vanligt förekommande i Norrland.

Kartmaterialet

De tidigaste kartorna som berör närområdet samt innehåller uppgifter av kulturhistoriskt intresse är två rågångskartor från senare delen av 1700-talet (figur 15). På bägge redovisas en *Lappkojplats* som bör ha legat nära gränsen mellan Säbrå och Häggdånger socken samt mellan byarna Fröland och Läggdoms ägor. Tidigare fältrekognoseringar har inte hittat några lämningar inom det utpekade området som ligger cirka 1,7 kilometer väster om undersökningslokalerna Säbrå 250, 389 och 390.

Generalstabskartan från 1908 och de ekonomiska kartorna från tidigt 1960-tal visar inga byggnader, stigar eller annat som ger upplysningar om eventuell verksamhet inom utredningsområdet. På ekonomiska kartan redovisas några enstaka skogs- eller traktörvägar inom utredningsområdet vilket antyder att det har använts inom skogsbruket i sen tid.

Enligt Rennäringens databas (IRENMARK) ligger utredningsområdet idag inom Frostvikens norra samebys vinterland samt cirka 7 kilometer sydöst om Jiingevarie samebys förvinterland. Detta förstärker de historiska beläggen för en samisk närvaro inom denna del av Västerbotten, en närvaro och markutnyttjande som mycket väl kan sträcka sig långt tillbaka i tiden.

nordväst om undersökningsområdet. Växtens ätbara frukt är rik på C-vitaminer och kan med fördel förvaras genom torkning. Växten är endemisk i Finland och har tidigare endast hittats på två andra platser i Sverige, i Västerbotten och Norrbotten. Vissa biologer anser att dess förekomst i Norrland ska tillskrivas samerna (Vessberg, muntlig uppgift 2012, Vessberg 2013).

Harrington		
tum	millimeter	årtal
4/64	1,587	1750-1800
5/64	1,984	1710-1750
6/64	2,381	1680-1710
7/64	2,778	1650-1680
8/64	3,175	1620-1650
9/64	3,571	x-1620

Tabell 2. Harringtons histogram i tabellform omvandlat till decimalsystemet (McMillan 2010; Jibbefors 2013).

Sammanfattning och Slutsats

Undersökningens mål

Målet med detta pilotprojekt var att genomföra ett begränsad arkeologisk undersökning och dokumentation som kunna ge besked om:

- 1) Platsens karaktär - vem/vilka brukade platsen.
- 2) Platsens funktion - vilka typer av sysslor/resurser förekom respektive togs i anspråk på platsen.
- 3) Platsens datering - när och hur länge har man brukat platsen.

Platsens karaktär

Härdarnas morfologi och tältringens storlek, tillsammans med uppgiften om en lappkoja i kartmaterialet och förekomsten av ett bestånd med finnros, indikerar att några av det undersöka härdarna anlades och brukades av människor som tillhörde den samiska kulturen.

Platsens funktion

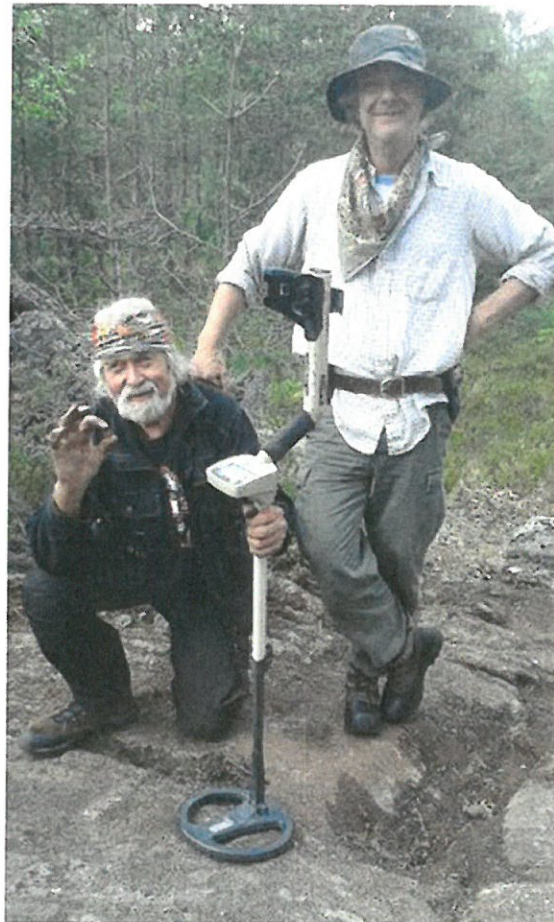
Konstruktion eller existensen av stenlagda härdar indikerar ett långsiktig och återkommande utnyttjade av platsen. Härden med tältringen indikerar behovet av ett påtaglig skydd mot elementen, troligen under någon av de mer väderombytlig och ostadiga säsongerna. Förekomsten av bössflinta indikerar att jakt bedrivs i grannskapet. Närheten till de omkringliggande fågelfångstanläggningar indikerar att platsen fungerade som säsongsbunden jaktstation för skogsfågel. Närheten till förvaringsgroparna (Säbrå 251) i det intilliggande klapperstensfältet är säsongsindikerande då innehållet i groparna ska skyddas och bevaras i fryst tillstånd vilket är endast möjligt under någon av de kalla årstiderna. Förvaring i sin tur indikerar långsiktig planering för att nå uppsatt och framtida behov eller mål.

Platsens datering

Härdens ytstorlek, bössflintan, kopparföremålet, kritpipan och kartmaterialet indikerar att platsen utnyttjades under 1700-talet.

Slutsats

Resultatet hitintills stöder antagande att det var människor som tillhörde den samiska kulturen som använde platsen under en eller flera av de kalla och värderombyttlig årstiderna som säsongsbunden jaktstation där man främst jagade och/eller fångade fågel under 1700-talet.

Figur 16. Jack Rönström håller den kopparföremål som han hittade med hjälp av metalldetektorn. Fyndplatsen, som syns strax framför hans vänstra knä, är en jordfylld spricka i berghällen som ligger intill hård 5 och innanför det tältring som omger den. Hans glada kompis är David Loeffler.

Referenser

Publikationer och rapporter

- Barth, Fredrik (red.). 1969 [1998]. *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*.
- Eidheim, Harald. 1971 [1974 & 1977]. *Aspects of the Lappish minority situation*. Oslo: Universitetsforlaget
- Ekman, Sven. 1910. *Norrlands jakt och fiske*. Norrländskt handbibliotek. IV. Uppsala och Stockholm.
- Gustafsson, Gustaf. 1959. *Fornminnen i Säbrå*. Opublicerat manuskript förvarat i Länsbiblioteket Västernorrland, Härnösand.
- Hedman, Sven-Donald. 2003. *Boplatser och offerplatser. Ekonomisk strategi och boplatsmönster bland skogssamer 700–1600 AD*. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 17. Umeå Universitet.
- Hermansson, Örjan. 1993. Förhistoria och historia i nordöstra Ångermanland avspeglad i resultat från fornminnesinventeringen 1990. Ur *Arkeologi i Sverige*. Ny följd 2. Riksantikvarieämbetet.
- Hägerman, Britt-Marie och Loeffler, David. 2012. *Arkeologisk utredning steg 1 inför vindpark vid Spjutåsberget*. Rapport från Murberget 2012:12. Murberget Länsmuseum Västernorrland, Härnösand.
- Jibbefors, Tony. 2013. *Kritpipor, tobak och Västergarn. Historik och arkeologisk funktion*. Opublicerad kandidatuppsats i arkeologi, Högskolan på Gotland, Intuitionen för kultur, energi och miljö, Avdelningen för Arkeologi och osteologi.
- Johansson, Maria och Grundberg, Leif. 2011. Tomtningar från järnålder och medeltid på Skagshalvön i norra Ångermanland. Del av projektet: Maritima näringsstrukturer och kulturmiljöer i Ångermanland 800–1800. Exemplet Risöfjärden/Skagshalvön. Arkeologiska undersökningar av fornlämningarna Raä 72, 73, 74 och 79 inom Risöfjärdsprojektet. Fastighet: Ällön 2:2, Socken: Grundsunda socken, Kommun: Örnsköldsvik, Landskap: Ångermanland. Rapport nr 2011:6. Murberget Länsmuseum Västernorrland.
- Jönsson, Bosse. 1991. Fornlämningar i ett norrländskt kust-, dal- och skogsområde – 1988 års inventeringsresultat. I *Arkeologi i Sverige*. Ny följd 1. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Lindskog, Daniel. 2014. *Förmedling från arkeologisk dokumentation till publik presentation*. Opublicerat examensarbete. Linnéuniversitetet, Växjö.
- Loeffler, David. 1992. Grubblarier kring gropar i Grundsunda. Funderingar kring en ny fornlämningstyp. *Arkeologi nolaskogs. Fornlämningar, fynd och forskning i norra Ångermanland*. Red. Leif Grundberg och Lena Edblom. Örnsköldsvik. sid. 59–68.
- Loeffler, David. 2015. Surreptitious Sámi - Suppressive Swedes: maintaining Sámi identities through the use of religion and stone circles. *Arctic Anthropology*, Vol. 52, No. 2, pp. 67–80.

- Lundqvist, Jan. 1987. *Beskrivning till Jordartskarta över Västernorrlands län och förutvarande Fjällsjö k:n*. Serie: Sveriges geologiska undersökning. Ser. Ca, Avhandlingar och uppsatser. Uppsala.
- McMillan, Lauren K. 2010. *Put This In Your Pipe And Smoke It: An evaluation of tobacco pipe stem dating methods*. Unpublished Thesis for a Master of Arts Degree, Department of Anthropology, East Carolina University.
- Mulk, Inga-Maria. 1995. *Sirkas: ett samiskt fångstsamhälle i förändring Kr.f.-1600 e.Kr.* Studia archaeologica Universitatis Umensis 6. Arkeologiska institutionen, Umeå universitet. Andra upplaga.
- Måhl, Karl-Gustaf. 1994. Fornminnesinventering och lämnade lämningar i Ångermanland 1991. I *Arkeologi i Sverige*. Nr 3. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Ryd, Yngve. 2005. *Eld. Flammor och glöd – samisk eldkonst*. Stockholm: Natur och kultur.
- Spång, Lars-Göran. 1983. Egen härd... *Västerbotten* nr. 2, sid. 66–74.
- Spång, Lars-Göran. 1997. *Fångstsamhälle i handelssystem. Åsele lappmark neolitikum-bronsålder*. Studia Archaeologica Universitatis Umensia Umeå.
- Sundbärg, Gustav. 1901. *Sveriges land och folk. Historisk-statistisk handbok*. VIII. 1. Jakt och jaktlagstiftning. Stockholm
- Wallin, Lasse. 1983. Datering med hjälp av kritpipor. *Fornvännen* 1983, volym 78, sid. 128-135.
- Wennstedt Edvinger, Britta. & Ulfhielm, Bo. 2004. *Samer i Hälsingland: Inventering, Studiecirklar, Utställning*. Läns museet Gävleborg, Rapport 2004:6. Gävle.
- Vessberg, Lennart. 2013. Översiktlig inventering. Fälleberget-Spjutåsberget, Härnösands kommun. Red. Katarina Jonsson, Malin Sjöstrand och Joacim Svahn. *Miljökonsekvensbeskrivning Vindkraftsanläggning Spjutåsberget, Härnösand kommun, Västernorrlands län, Bilaga M10, PM Naturinventering*, Vectura: Härnösand.
- Åkerhagen, Arne. 2002. Kritpipor som hjälpmedel vid datering. *Upptaget. Arkeologi i Stockholm inför 2000-talet*. Sankt Eriks årsbok 2002. Samfundet S:t Erik, Stockholms Stadsmuseum och Stockholms Medeltidsmuseum.

Historiskt kartmaterial

Ekonomiska kartblad 17I 8a Antjärn 1964

Ekonomiska kartblad 17I 8b Södra Fällövik 1964

Ekonomiska kartblad 17I 9a Säbrå 1962

Ekonomiska kartblad 17I 9b Härnösand 1962

Generalstabskartan 75 Härnösand SV 1908 reviderad 1944

Lantmäterimyndigheten, akt 22-säb-45, Storskifte, Härnösand, Västernorrland 1766

Lantmäterimyndigheten, akt 22-säb-172, Rågångsåtgärd, Säbrå socken, Västernorrland 1772

Lantmäterimyndigheten, akt 22-säb-126, Rågångsåtgärd, Säbrå socken, Västernorrland 1782

Internet

FMIS Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem. www.fmis.raa.se/fmis.

IRENMARK Rennäringens markanvändning och riksintressen. www.gis.lst.se.

LIBRIS Kungliga Bibliotekets nationella bibliotekssystem. <http://libris.kb.se>.

LMV Lantmäteriets historiska karttjänst. www.lantmateriet.se.

SHM Statens historiska museums fynddatabas. www.historiska.se.

SOFI Institutet för språk och folkminnets ortnamnsdatabas. www.sofi.se.

VITALIS Vitterhetsakademiens biblioteks huvudkatalog. <http://vitalis.raa.se>.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsmuseet Västernorrlands dnr: YLM 2017/71-54

Länsstyrelsen i Västernorrlands län dnr: 431-6205-17, 431-4724-17 och 436-2397-17

Län: Västernorrland

Landskap: Ångermanland

Kommun: Härnösand

Socken: Säbrå

Fastighet: Fröland 1:2

RAÄ nr: Säbrå 250 samiskt viste

Säbrå 289 stenring

Säbrå 290 stenring

Ekonomiska kartblad: 17I 8b Södra Fällöviken

Koordinatsystem: Sweref 99 TM, RH00

Höjd över havet: 155-165 meter

Undersökningsyta (UO): Säbrå 250 ca 30,7 m²

Säbrå 289 ca 5,6 m²

Säbrå 290 ca 6,6 m²

Fältarbetstid: 2017-07-10 till och med 2017-07-20 samt 2017-09-11

Fältpersonal: David Loeffler

Deltagare:	Britt-Marie Pärsson	Fredrik Karlsson	Marie Sjöbom Olsson
	Lars Högberg	Lena Ewerlid	Gun-Britt Johansson
	Jack Rönström	Barbro Vestin	Lars Almberg
	Jan Olsson	Lena Österlund	Catrin Bertlin
	Kent Klingstedt		

Rapportsammanställning: David Loeffler

Kartering: programvara Quantum GIS, www.qgis.org

Dokumentationsmaterialet förvaras på Länsmuseet Västernorrland.

Arbetstidsåtgång:

	Datum	Antal personer	arbetstimmar
kurs	2017-07-10	11	88
	2017-07-11	7	56
	2017-07-12	7	56
	2017-07-13	7	56
	2017-07-14	5	40
	2017-07-17	4	32
	2017-07-18	8	64
	2017-07-19	4	32
	2017-07-20	3	24
	2017-07-21	1	8
		totalt	456 timmar
Umeå univ.	2017-09-11	8	64
		totalt	64 timmar
		summa	523 timmar

Bilagor

Bilaga 1. Beskrivningar

Säbrå Raä 250 Härd 1

Härd 1 har inte berörts av undersökningen men har karterats och fått ny beskrivning.

Beskrivning 2017: Härd, rest av (?), oregelbunden, 120x100 cm st (Ö-V) och 5-15 cm h, bestående av 17 synliga stenar, 10-30 cm st. Beväxt med ljung och mossor.

Terräng: Skogsmark. Moränmark.

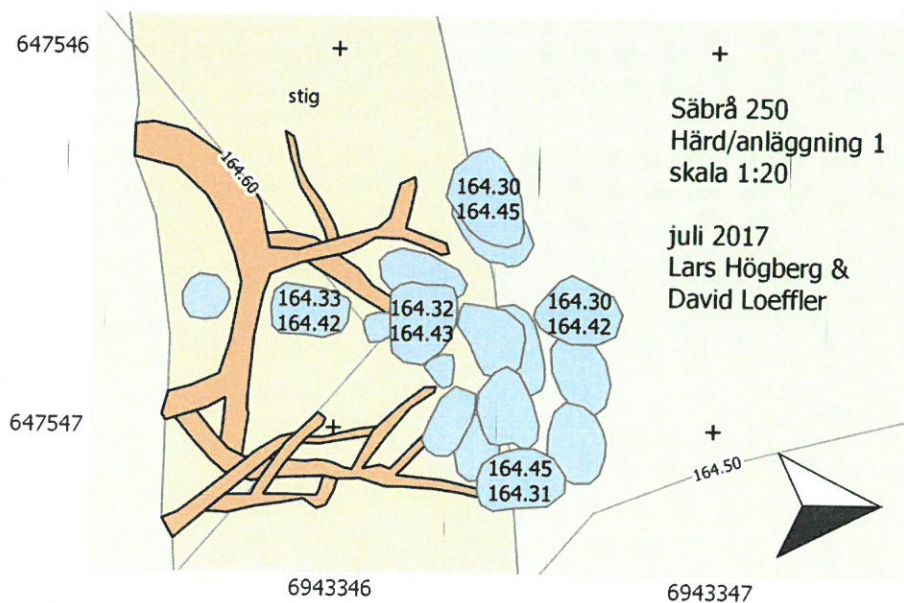
Skador: Skadad av stig och erosion och troligen något omplockad i sen tid i syfte att skapa ett röse som markerar stigen.

Orientering: Ligger delvis i stig (Ö-V). N 6943346,18 E 647546,76

Figur 17. Härd 1. Bild nr. 013 taget den 2017-07-12 från Ö tittar mot V.

Figur 18. Planritning Härd 1.

Säbrå Raä 250 Härd 2

Beskrivning 2017 innan undersökningen: Härd, utan fyllning, oval, 1,5x1 m (NV-SÖ) och 0,1-0,2 m h, bestående av ett 15-tal stenar, 0,1-0,2 m st. I SÖ kanten är en kantställd sten, 0,3 m st och 0,25 m h. Beväxt med ljung, mossor och lavar.

Terräng: Skogsmark. Svag Ö sluttande hållmark.

Skador: Något omplockad.

Orientering: N 6943337,19 E 647539,62

Undersökningsytan omfattade 8,25 m² (VNV-ÖSÖ) dels runt härd 2 samt ytor norr och öster om denna. Efter borttagande av markvegetation syntes en 1-3 cm tjock torv och humuslager i och kring härden. Efter framrensning av detta lager syntes härden tydligt. Den var utan fyllning, oval 140-150x100-110 cm st (NV-SÖ) och 11-25 cm h, bestående av 28 tätt placerade och otuktade stenar, 10-35 cm st. Den största av dessa, som ligger i härdens SÖ kant, är kantställda. Stenarna låg direkt på den underliggande hållmarken och inte på den torv och humuslager som omgav härden innan framrensning. Inget sot eller kol framkom i eller kring stenarna som tillsynes inte var eldpåverkade. Jordprover togs i torv/humuslagret i och kring härden samt i den steniga moränjorden som låg i slutningen nedanför och Ö om härden. Små bitar av kvarts hittades Ö om härden samt små bitar och större stycken N om härden. Om dessa är naturliga och/eller ditkomna genom mänskliga aktiviteter är inte utrett. Härden stenar har inte rubbats/flyttats vid undersökningstillfället och undersökningsytan har återställts.

Figur 19. Härd 2. Bild 006 taget 2017-05-11 från V tittar mot Ö innan den rensades från markvegetation.

Säbrå 250
Hård/anläggning 2
skala 1:30

juli 2017
Lars Högberg &
David Loeffler

647544 +

647543 +

647542 +

647541 +

647540 +

647539 +

6943339

6943338

6943337

-165.00-

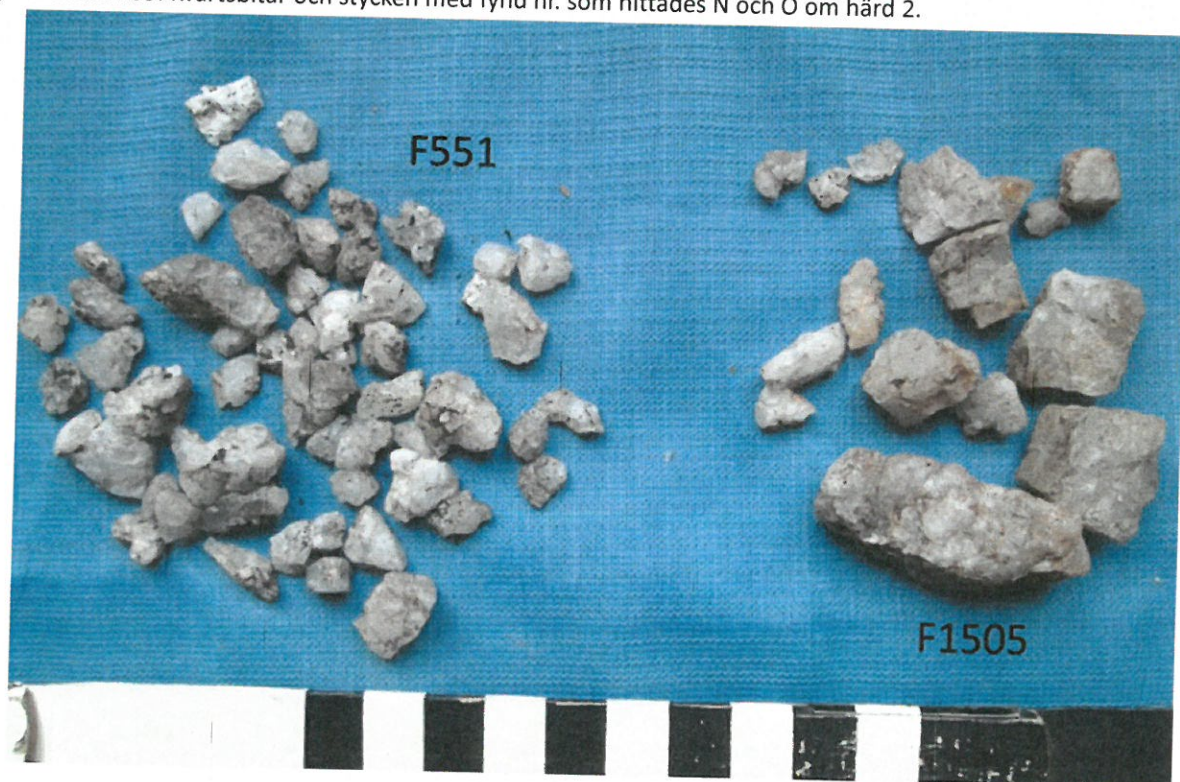
Figur 22. Härd 2. Bild 036 taget 2017-07-14 från V tittar mot Ö efter att den tunna torvtäckte avlägsnades.

Figur 23. Härd 2. Bild 083 taget 2017-07-21 från V tittar mot Ö visar härden och undersökningsytan efter återställande.

Figur 24. Bild 109. Kvartsbitar och stycken med fynd nr. som hittades N och Ö om härd 2.

Säbrå Raä 250 Anläggning/Härd 3

Beskrivning 2017 innan undersökningen: Härd, utan fyllning, oval, 1,2x1 m (Ö-V) och 0,1 m h, bestående av kring kanten placerade stenar, 0,1-0,2 m st, varav några är kantställda. Beväxt med ljung, mossor och lavar.

Terräng: Skogsmark. Svag Ö och S sluttande hållmark.

Skador: Omplockad och stenar utkastade mot Ö och V.

Orientering: N 6943334,63 E 647539,64

Undersökningsytan ligger S om härd 3. Den omfattar 1,85 m² (N-S) som enbart tangerar anläggningens S sidan. Efter borttagande av markvegetation syntes en 1-10 cm tjock torv och humuslager i och kring härdan/anläggningen som dessutom uppvisade en helt annan form och storlek i jämförelse med hur den uppfattades och beskrivs innan, se ovan. Härdan/anläggningen framträdde nu med en form som är oregelbunden, närmast oval, 260x200 cm (VNV-ÖSÖ) och 2-20 cm h, bestående av 76 otuktade stenar, ställvis tät placerade, varav 6 är kantställda, se planritning. Stenarna låg direkt på den underliggande hållmarken och/eller på en tunn torv och humuslager. Inget sot eller kol framkom i eller kring de stenar som berördes av undersökningsytan och de var inte synbarligen eldpåverkade. Jordprov togs i torv/humus lagret intill samt i slutningen S och nedanför anläggningen. En ansamling kvartsstycken hittades intill och utanför anläggningens S kant. Om dessa är naturliga och/eller ditkomna genom mänskliga aktiviteter är inte utrett. Anläggningen/härdens stenar har inte rubbats/flyttats vid undersökningstillfället och undersökningsytan har återställts.

Anläggningen har en komplicerad struktur bestående av flera formelement. Det mest framträdande är en härdlikande bildning i N sidan som är närmast oval, 135x110 cm st (NÖ-SV) och 5-17 cm h, bestående av 15 otuktade stenar, 20-35 m st, varav 5 är kantställda. Det kan även vara så att stenarna som ingår i det intilliggande härd 2 har tagets från N sidan av denna anläggning, vilket skulle förklara dess något osymmetrisk form, dock inte dess funktion.

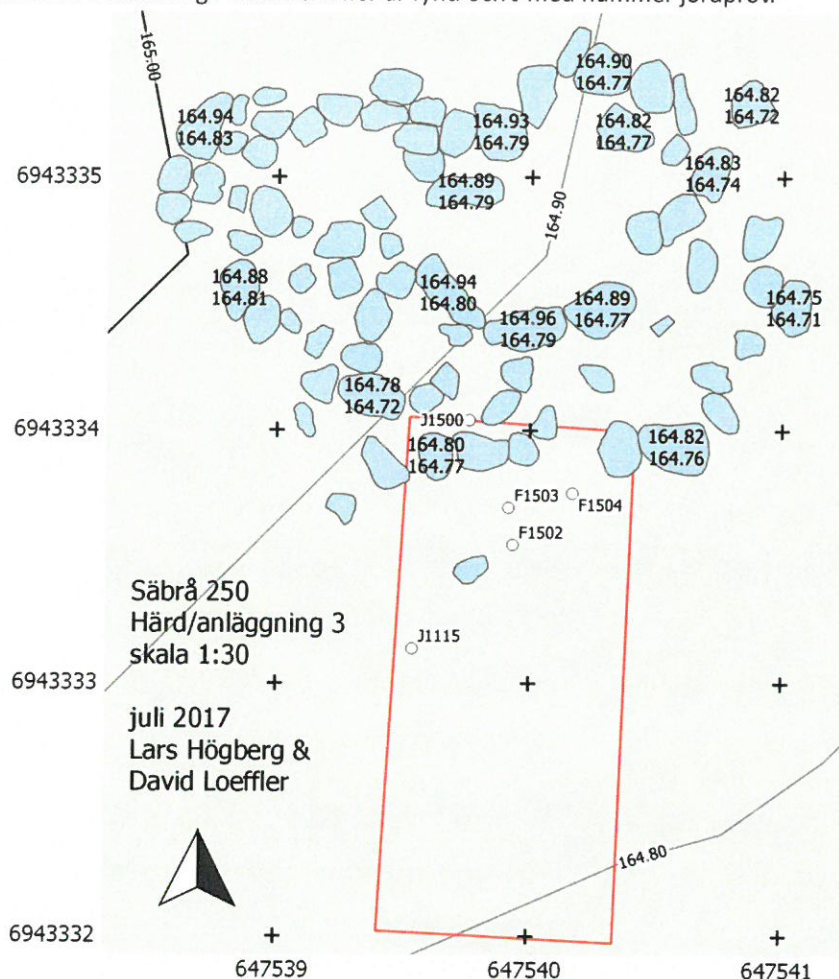
Figur 25. Härd/anläggning 3. Bild 005 taget 2017-05-11 från V tittar mot Ö innan den rensades från markvegetation.

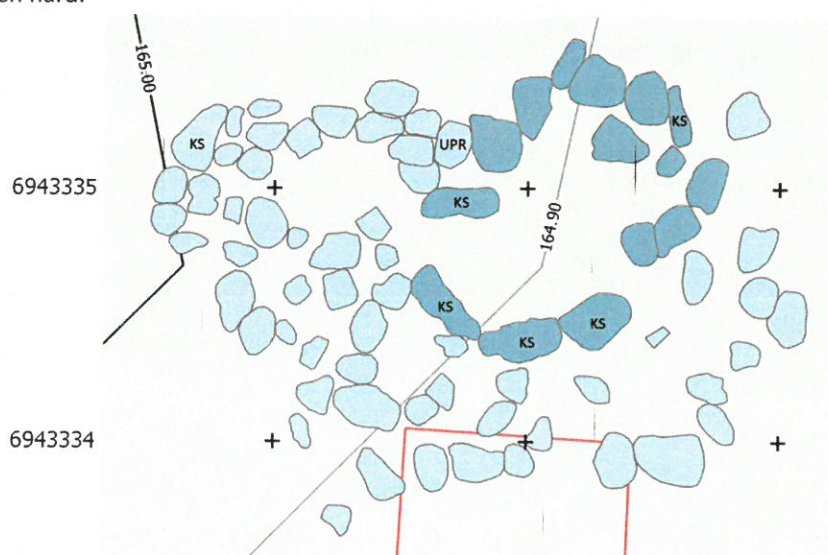
Figur 26. Härd/anläggning 3. Bild 041 taget 2017-07-14 från V tittar mot Ö efter att den rensades från markvegetation.

Figur 27. Planritning härd/anläggning 3 efter borttagande av markvegetationen. Rödmarkering är undersökningsytan 2017. Beteckning F med nummer är fynd och J med nummer jordprov.

Figur 28. Härd/anläggning 3. Härdlikande konstruktion (mörkblå stenar) i N sidan av anläggningen och som innan undersökning var det som uppfattades och beskrivs utgöra själva anläggningen medan de andra omkringliggande stenarna inte uppmärksammades i samma utsträckning. Samma skala som ovan. KS = kantställd sten, UPR = upprest sten. Det är huvudsakligen denna konstruktion som har i alla tidigare beskrivningar uppmärksamats och uppfattats utgöra en härd.

Figur 29. Hård/anläggning 3. Bild 058 taget 2017-07-18 från S tittar mot N. I förgrunden är undersökningsytan och i bildens mitt är hård/anläggning 3. I bakgrunden syns hård 2.

Figur 30. Hård/anläggning 3. Bild 085 taget 2017-07-21 från S tittar mot N efter återställande av undersökningsytan som syns i förgrunden. I bildens mitt är hård/anläggning 3 och i bakgrunden syns hård 2.

Figur 31. Bild 108. Kvartsbitar och stycken med fynd nr. som hittades intill S sidan av hård 3.

Säbrå Raä 250 Härd 4

Härd 4 har inte berörts av undersökningen men har karterats och fick en ny beskrivning.

Beskrivning 2017: Härd, stenfylld, oregelbunden, 110x80 cm (N-S) och 10 cm h, bestående av 10 stenar, 20-40 cm st varav en i N kanten är kantställd, 20 cm st och 20 cm h. Beväxt med ljung, mossor och lavar.

Terräng: Skogsmark. Svag SÖ sluttande hållmark.

Skador: Något omplockad (?).

Orientering: N 6943335,73 E 647530,82

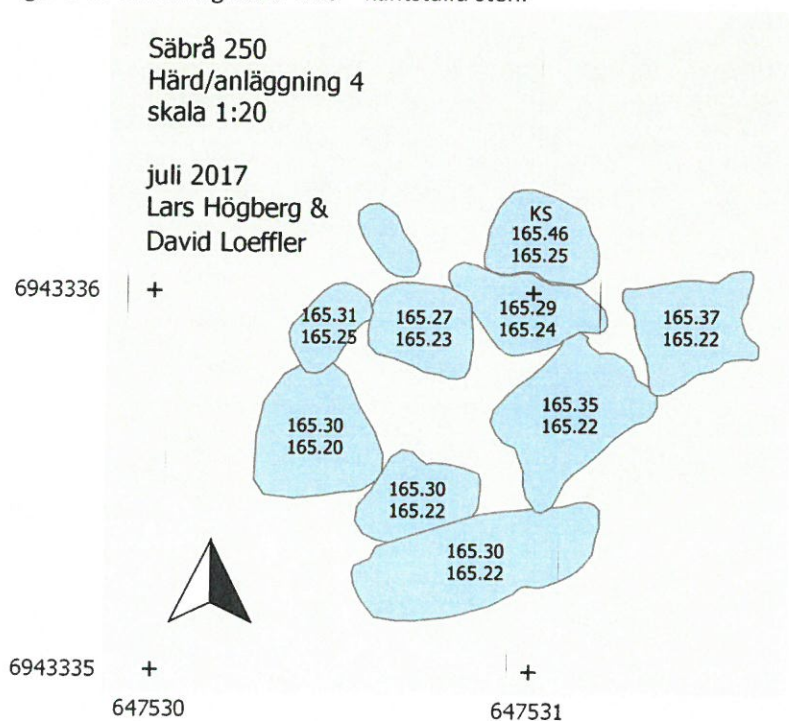
Figur 32. Bild 004 taget 2017-05-11 från SÖ tittar mot NV.

Figur 33. Bild 011 taget 2017-07-14 från NÖ tittar mot SV.

Figur 34. Planritning Härd 4. KS = kantställd sten.

Säbrå Raä 250 Hård 5

Beskrivning 2017 innan undersökningen: Hård, delvis stenfylld, oregelbunden, 1x0,8 m (NNÖ-SSV) och 0,1 m h, bestående av ett 10-tal stenar, 0,2-0,4 m st.

Terräng: Skogsmark. Minde höjdområde. Plan hållmark.

Skador: Stenar utkastade/utrasade mot SÖ och V som ligger på eller intill stigen (Ö-V).

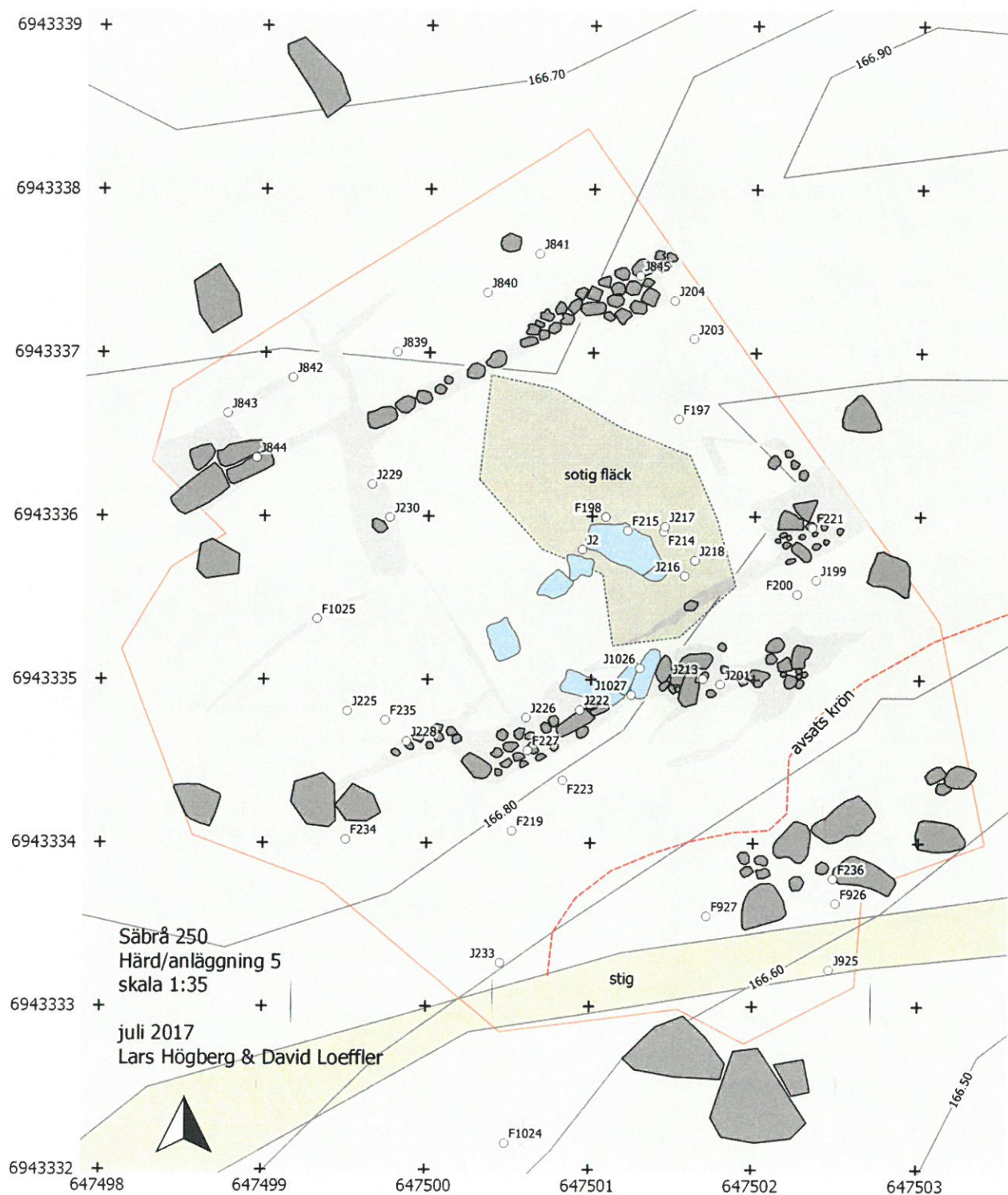
Orientering: N om stig (Ö-V). N 6943335,35 E 647501,05

Undersökningsytan omfattar 18,85 m² med hårdens i dess mitt. Efter borttagandet av markvegetation återstod en ca 1 cm tjock torv och humuslager i och kring hårdens. Hårdens framträdde då med en form som var närmast oval, 120x100 cm st (NÖ-SV) och 8-12 cm h, bestående av 8 otuktade stenar, ställvis tät till glest placerade. Några stenar var synbarligen eldpåverkade. Alla stenar låg direkt på den underliggande hållmarken. Ett diffus oregelbunden sotig färgning, ca 200x100 cm st (NV-SÖ) tangerade hårdens NÖ del samt en yta N om och utanför hårdens. Under den mycket tunna humus/torvtäckte framträdde hållmarken som var ställvis behäftad med en mängd sprickor, 2-50 cm br och 3-12 cm dj. Dessa var fyllda med jord, torv/humus och stenar. I botten på en av de smalaste sprickorna hittades ett kopparmynt (F1025). Inga andra fynd hittades i någon av sprickorna. Istället låg alla fynden på hållmarken eller ovanpå sprickornas fyllnadsmaterial. De flesta fynd, med undantag av kvartsen, låg intill och N om den stora stenen som utgör hårdens NÖ kortsidan. Kvartsen, både små bitar och större stycken, hittades inom 1 meter från hårdens SV, S, SÖ och Ö sidor. Om dessa är naturlig förekommande eller har kommit dit genom mänskliga aktiviteter är inte utrett. På ett avstånd av 1,2-3 m runt hårdens är minst 13 stenar, de flesta är 24-36 cm l, 20-28 cm br och 10-15 cm tj, som kan ha använts till att förankra en tältduk. Samtliga stenar som hör till hårdens och den förmodade tältringen har inte flyttats vid undersökningstillfället. Undersökningsytan har här återställts.

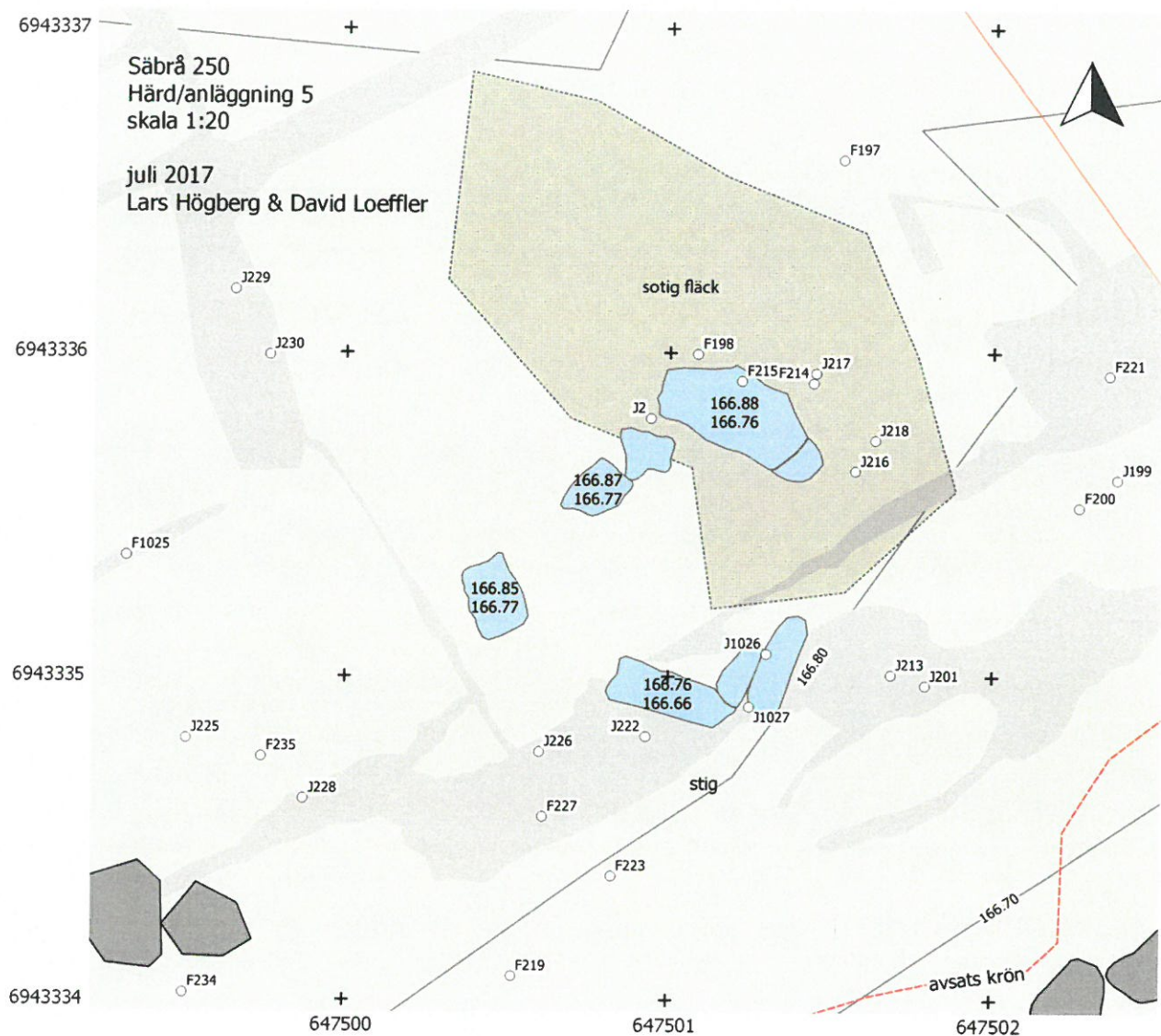
Figur 35. Hård 5. Bild 003 taget 2017-05-11 från V tittar mot Ö och visar hårdens innan framresning.

Figur 36. Planritning härd 5. Rödmarkering är undersökningsytan 2017. Ljusblå stenar tillhör härd anläggningen och mörkgrå är övriga stenar. Ljusgrå streck/strimmor är sprickor i berggrunden som var fylld med sten, jord/humus och torv. Beteckning F med nummer är fynd och J med nummer jordprov.

Figur 37. Planritning härd 5. Ljusblå stenar tillhör härdanläggningen. Ljusgrå streck/strimmor är sprickor i berggrunden som var fylld med sten, jord/humus och torv. Beteckning F med nummer är fynd och J med nummer jordprov.

Figur 38. Härd 5. Sammanslagning av bild 023-025 taget 2017-07-12 från NÖ och tittar mot SV som visar härd 5 efter framresning.

Figur 39. Härd 5. Sammanslagning av bild 096 och 098 taget 2017-07-21 från NÖ och tittar mot SV som visar härd 5 efter återställande.

Säbrå Raä 250 Härd 6

Anläggningen har inte berörts av undersökningen, dock har karterats och fått en ny beskrivning.

Beskrivning 2017: Härd delvis stenfylld, oregelbunden, 100-50 cm st (NNV-SSÖ) och 10 cm h, bestående av 7 stenar, 20-30 cm st. Beväxt med ljung, mossar och lavar.

Terräng: Skogsmark. Mindre höjdområde. Plan hållmark.

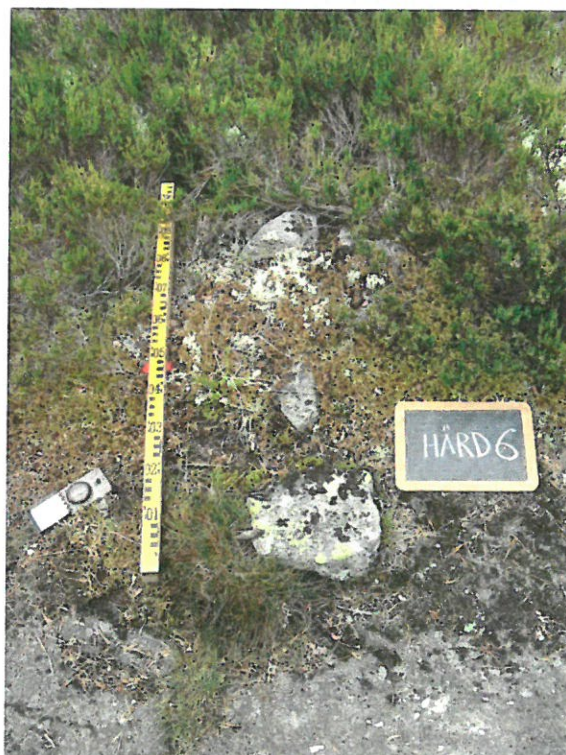
Skador: Skadad av stigen, stenar rubbad ur läge samt utkastade mot NNÖ och SSV.

Orientering: Intill och SÖ om stig (NÖ-SV). N 6943326,45 E 647491,54

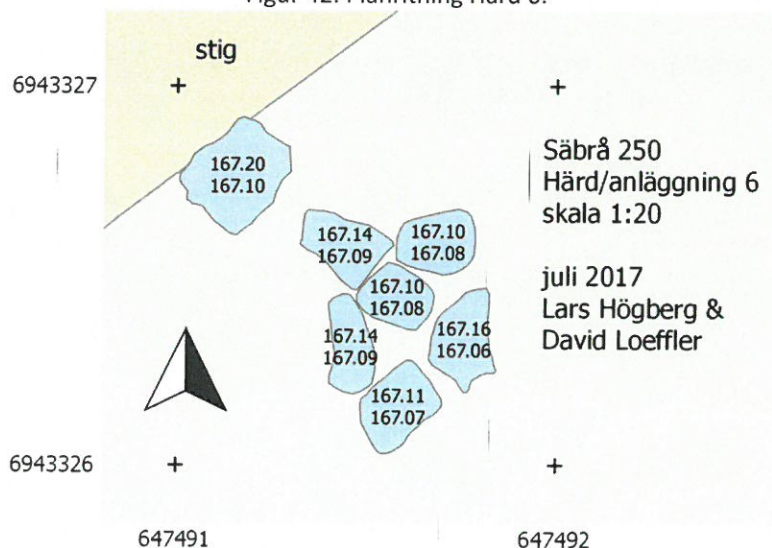
Figur 40. Härd 6. Bild 002 taget 2017-05-11 från N tittar mot S.

Figur 41. Härd 6. Bild 007 taget 2017-05-12 från NV tittar mot SÖ.

Figur 42. Planritning Härd 6.

Säbrå Raä 250 Härd 7

Härd 7, som ligger på hållmark, karterats och fick en ny beskrivning.

Beskrivning 2017: Härd, stenfylld, närmast oval, 100x70 cm (NNV-SSÖ) och 10 cm h, bestående av 16 stenar, 20-40 cm st, varav några är tillsynes eldpåverkade. I härdens SÖ del är stigmarkering av stenar taget från härd i form av mindre röse, rund, 30 cm diam och 25 cm h. Beväxt med ljung, lavar och mossor.

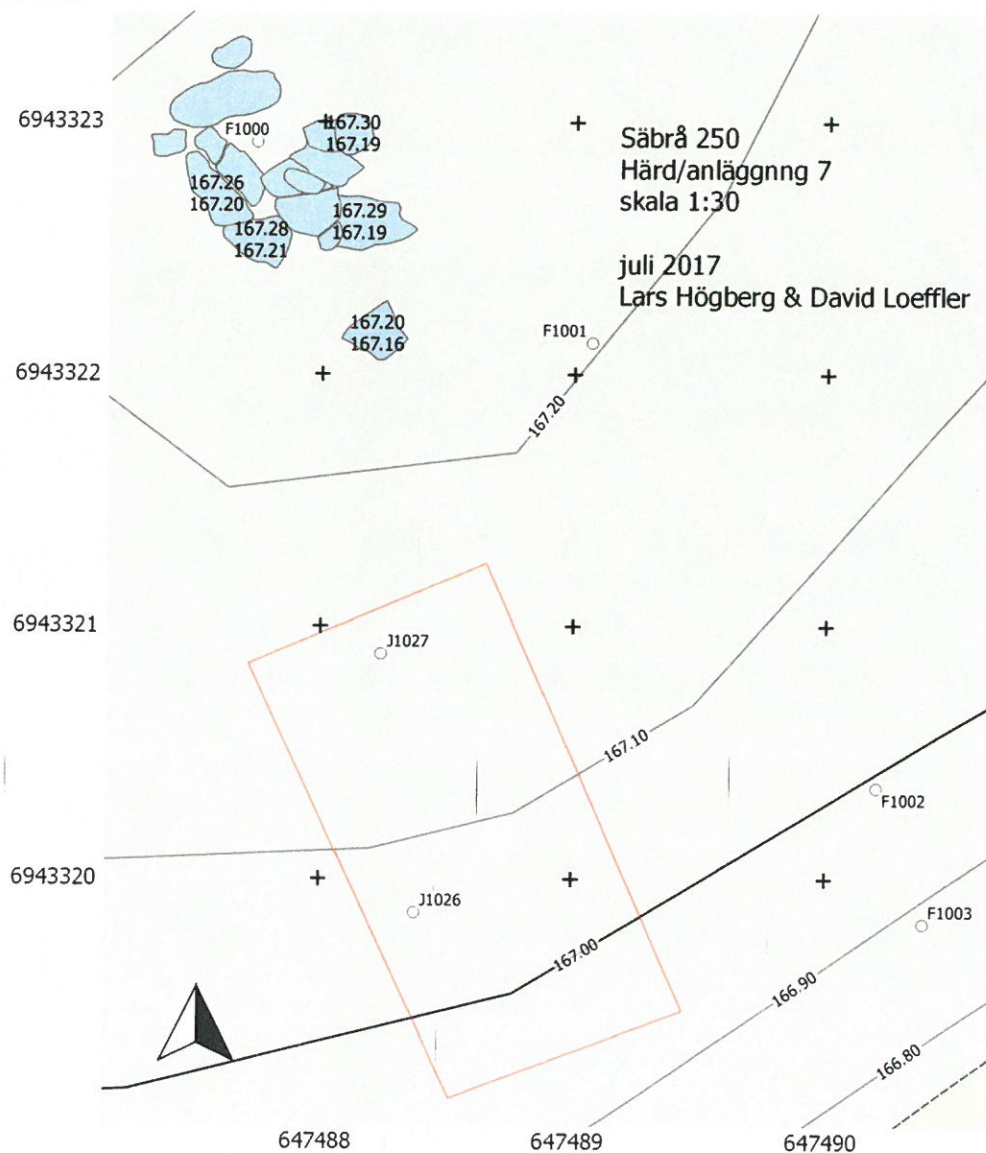
Terräng: Skogsmark. Mindre höjdområde. Plan hållmark.

Skador: Skadad då stenar från härd har tagits för att bygga en stigmarkering i form av ett mindre röse i härdens SÖ del. Sten från härd även utkastade/utrasade mot SÖ.

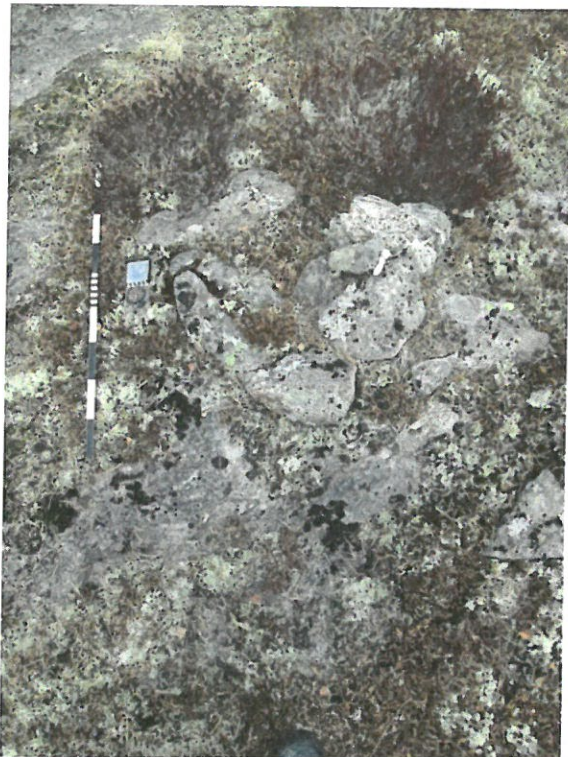
Orientering: Intill och SÖ om stig (NÖ-SV). N 6943322,75 E 647487,80

Undersökningsytan är 1,92m² st (NNV-SSÖ) och ligger ca en meter SÖ om samt i slutningen nedanför Härd 7. Den underliggande hållmarken täcktes av ett 1-10 cm tjock lager torv/humus. Två jordprover togs från denna lager. Inga fynd framkom. Undersökningsytan har återställts.

Figur 43. Planritning Härd 7. Rödmarkering är undersökningsytan 2017. Beteckning F med nummer är fynd och J med nummer jordprov. Mindre järnbit eller fragment av ett järnföremål (F1000) hittades med metaldetektor i anläggningens mitt.

Figur 44. Härd 7. Bild 001 taget 2017-05-11 från S tittar mot N.

Figur 45. Härd 7. Bild 008 taget 2017-07-12 från NV tittar mot SÖ.

Figur 46. Den framrensade undersökningsytan som ligger S om härd 7 vilket syns i bakgrunden.

Figur 47. Den återställda undersökningsytan som ligger S om härd 7 vilket syns i bakgrunden.

Säbrå 389

Anläggningen Säbrå 389, som ligger på hållmark intill och strax NNV om klippavsatsen samt ovanför undersökningsytan, har inte berörts av grävningen. Den har dock karterats samt fått en ny beskrivning. Emellertid är dess funktion inte fastställd och därmed är klassificering som stenring osäker.

Beskrivning 2017: Stenring, oregelbunden, 390x220 cm st (Ö-V) och 7-14 cm h, bestående av 51 helt till delvis övermossade samt gles till tätt placerade och otuktade stenar, 10-40 cm st, varav 2 är kantställda.

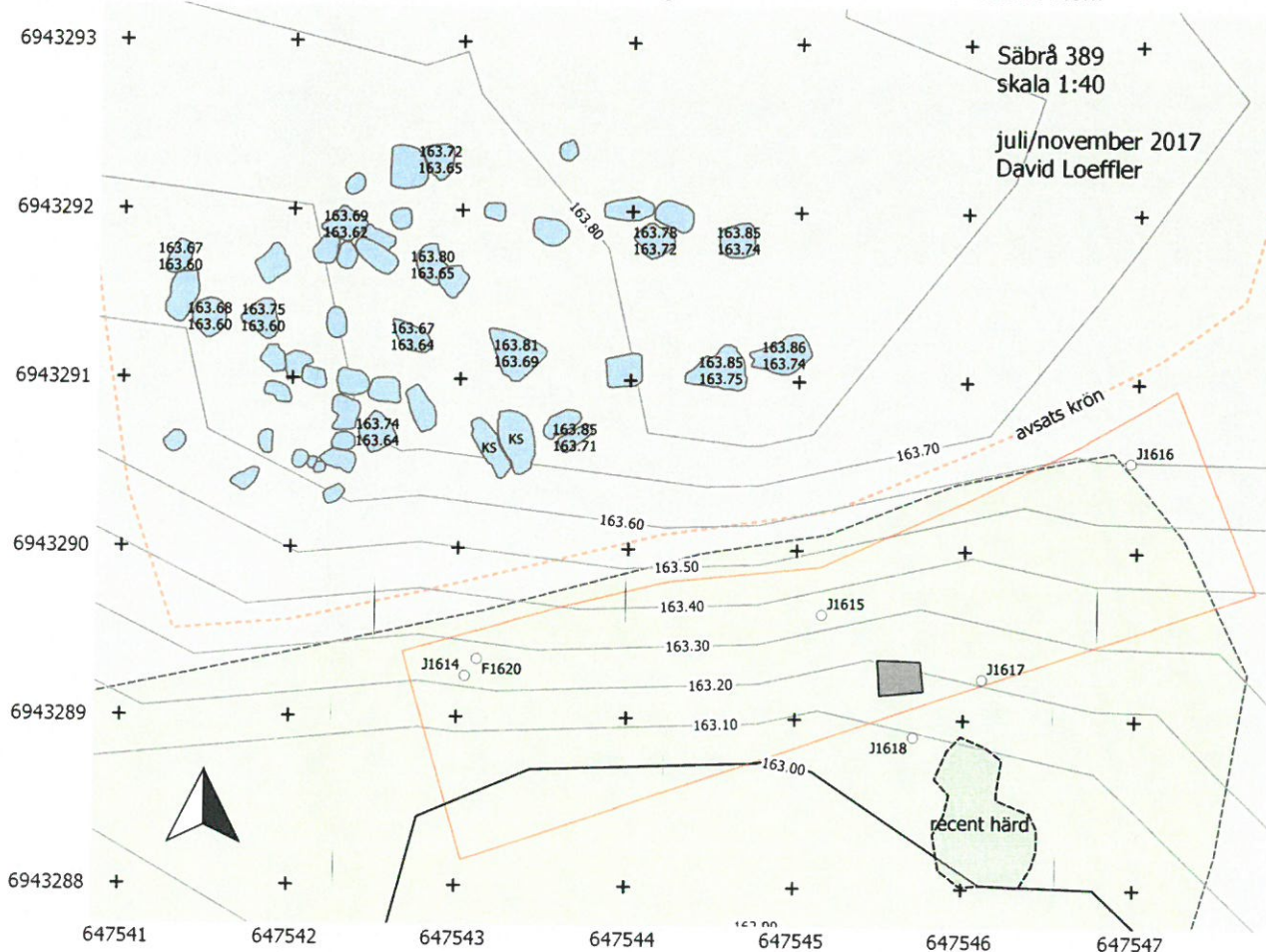
Terräng: Skogsmark. Mindre höjdområde. Plan hållmark intill och N om mindre klippavsats.

Skador: Verkar vara något omplockad och/eller uteroderade mot SV.

Orientering: N 6943292,45 E 647543,10

Undersökningsytan är 5,58 m² stort (ÖNÖ-VSV) och ligger strax SSV samt nedanför anläggningen Säbrå 389 vid foten av en mindre klippavsats. Den underliggande hållmarken täcktes av ett 5-10 cm tjock lager torv/humus. Två jordprover togs från detta lager. En ansamling kvartsstycken hittades vid foten av klippavsatsen i undersökningsytans NÖ hörna (F1620). Om dessa har tillkommit genom naturliga processer eller är ditkommen genom mänskliga aktiviteter är inte utredd. Nära mitten av undersökningens S sida är en otuktad sten, närmast rektangulär, 28x20 cm st. och 12 cm tj. Den har troligen tillhört anläggningen. Intill dock utanför undersökningsytans S sida är en svart sotig fläck med kolbitar, oregelbunden, 95x30-60 cm st som är troligen rest efter hård som används av sentida älgjägare. Undersökningsytan här återställts.

Figur 48. Planritning Säbrå Raä 389. Rödmarkering är undersökningsytan 2017. Beteckning F med nummer är fynd och J med nummer jordprov. Grå bakgrund = hållmark. Grön bakgrund = moränmark. KS = kantställd sten.

Figur 49. Undersökningsyta intill Säbrå 389. Sammanslagning av bild 068 och 069 taget från SV och tittar mot NÖ som visar undersökningsytan innan framrensning. Säbrå 389 ligger uppe på berghällen till väster i bilden.

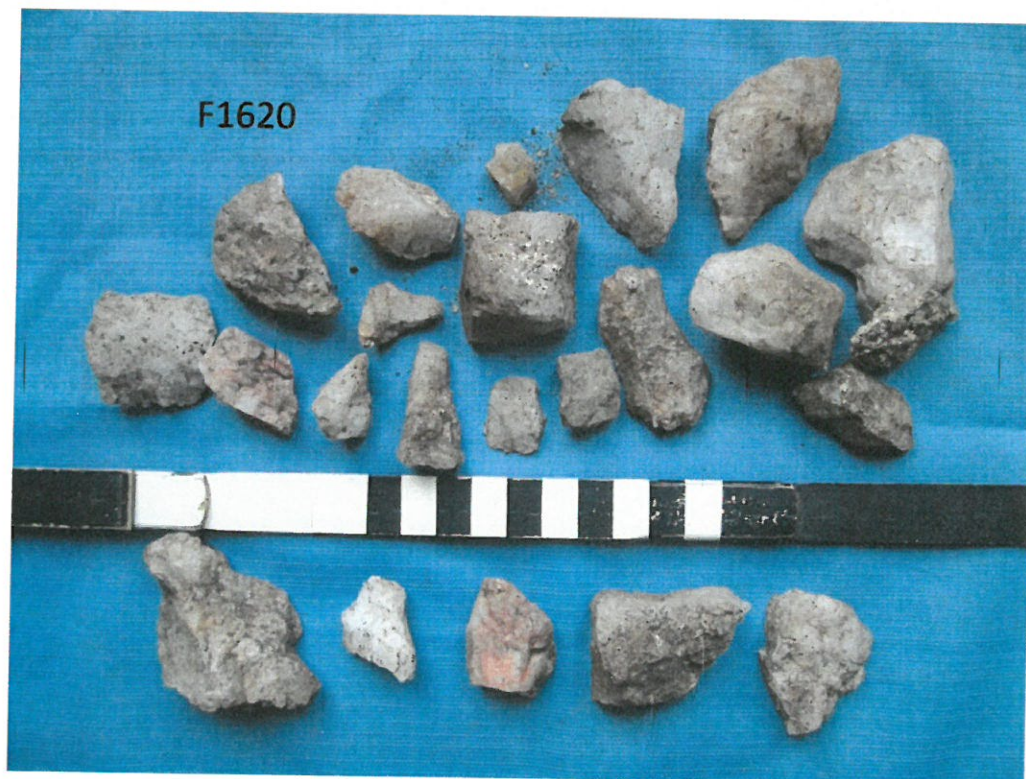
Figur 50. Undersökningsyta intill Säbrå 389. Sammanslagning av bild 072 och 073 från VSV och tittar mot ÖNÖ som visar undersökningsytan framrensad ner till den underliggande berggrunden. Säbrå 389 syns till väster bakom jordprovpåsarna. Den svarta ytan framför och till höger om Jack Rönström är sot och kol från en sentida härd.

Figur 51. Undersökningsyta intill Säbrå 389. Sammanslagning av bild 093 och 094 taget från SV tittar mot NÖ som visar undersökningsytan efter återställande. Säbrå 389 syns till vänster i bilden uppe på hållmarken.

Figur 52. Bild 102 visar den ansamling kvartsstycken med fynd nr. som hittades vid foten av klippavsatsen samt nedanför Säbrå 389.

Säbrå 390

Anläggningen Säbrå 390, som ligger på plan hållmark har inte berörts av grävningen. Den har dock karterats samt fått en ny beskrivning.

Beskrivning 2017: Stenring, oregelbunden, närmast oval, 500x210-300 cm st (Ö-V) och 3-21 cm h, bestående av 155 otuktade samt tät placerade stenar, 6-70 cm st, varav en är av kvarts. Anläggningen består av fyra sammansatta delkomponenter - oval stenringar - varav tre ligger på rad efter varandra och är ca 200-240 cm l (N-S) och 160-200 br. Intill V sidan av de två nordligaste stenringarna är en fjärde stenring, ca 140x100 cm (NÖ-SV), som är närmast hårdlikande, se planritningen.

Terräng: Skogsmark. Mindre höjdområde. Plan hållmark, något svag sluttande mot S.

Orientering: N 6943316,42 E 647543,75

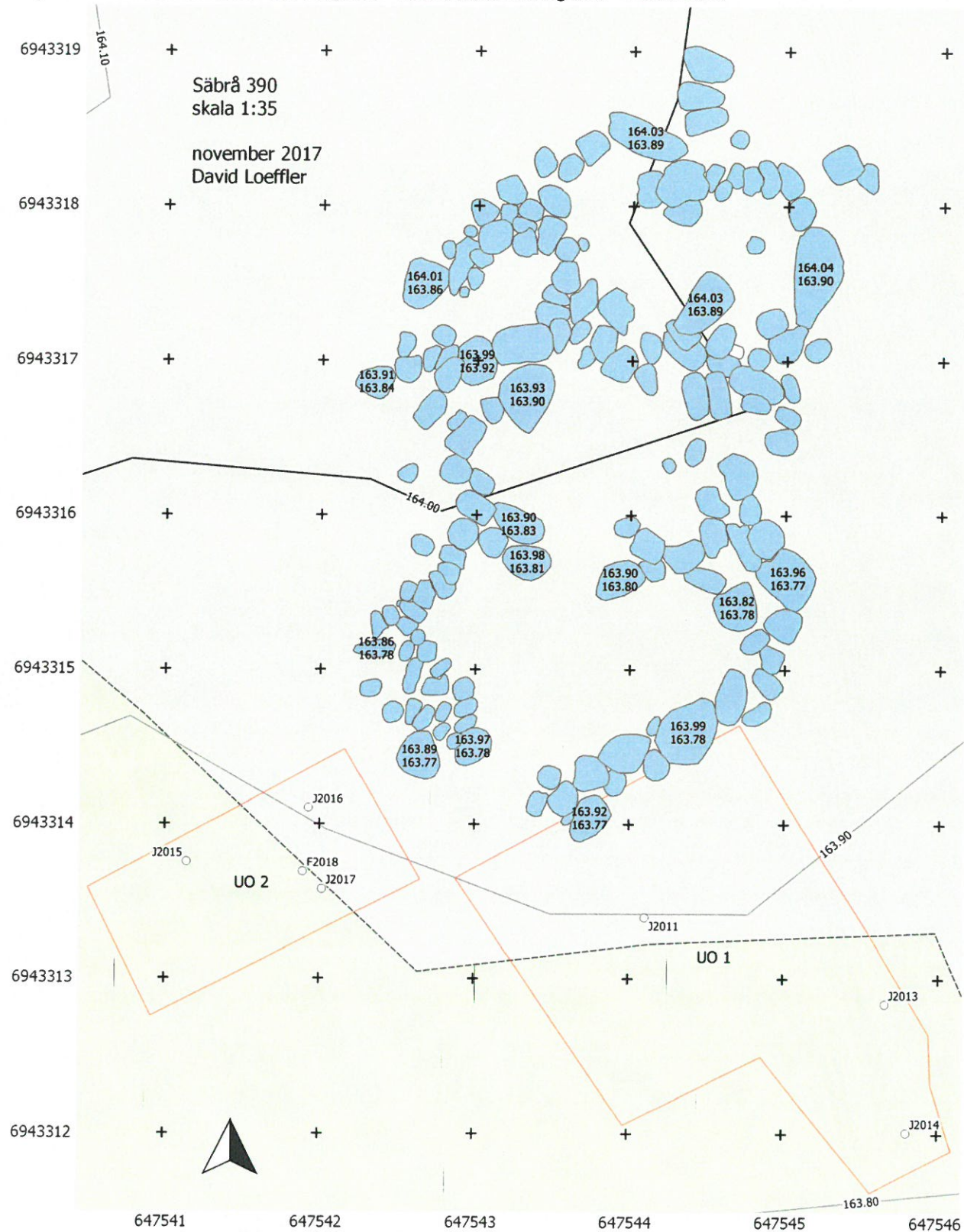
Undersökningsytan UO1 omfattar 4,87 m² och UO2 omfattar 1,8 m². UO1 tangerar stenringens SÖ utsida samt ligger något nedanför anläggningen då terrängavsnittet där är något svag sluttande mot S och SÖ. Torv/humustäcket i UO1 var 5-20 cm tj. Därunder framkom hållmark i undersökningsytans NV del och stenig moränmark i ytans SÖ del.

UO2 placerades SV om, samt utanför och nedanför anläggningen då terrängavsnitt där är svagt sluttande mot S och SV. Torv/humustäcket i UO2 var 5-15 cm tj. Därunder framkom hållmark i undersökningsytans NÖ del och stenig moränmark i ytans SV del. En rest efter en hagelpatron hittades nära rutans mitt i markvegetationens ytskikt. Jordprover togs från bägge undersökningsytor. Undersökningsytan här återställts.

Figur 53. Sammanslagning av bild 061-063 taget 2017-07-19 från SV och tittar mot NÖ som visar undersökningsyta UO2 i förgrunden och UO1 till höger i bildens mitt.

Figur 54. Planritning Säbrå 390. Rödmarkering är undersökningsytan 1 och 2 (UO) 2017. Beteckning F med nummer är fynd och J med nummer jordprov. Den vitfärgared stenen i planritningen som ligger i anläggningens NÖ del är en tillsynes otuktad sten av kvarts. Grå bakgrund = hällmark. Grön bakgrund = moränmark.

Figur 55. Sammanslagning av bild 087-088 taget 2017-07-21 från SÖ tittar mot NV. I förgrunden är UO1 efter återställande. I bildens mitt är anläggningen.

Bilaga 2. Fyndlista

nr.	föremål	kontext	N	E	Z	anmärkning
F197	bössflinta	Säbrå 250 härd 5	6943336.60	647501.53	166.60	bild 103
F198	bössflinta	Säbrå 250 härd 5	6943336.00	647501.08	166.70	bild 103
F200	kvarts	Säbrå 250 härd 5	6943335.52	647502.26	166.67	bild 107
F214	bössflinta	Säbrå 250 härd 5	6943335.91	647501.44	166.68	bild 103
F215	fragment kritpipa	Säbrå 250 härd 5	6943335.86	647501.21	166.70	bild 100
F219	bössflinta	Säbrå 250 härd 5	6943334.07	647500.52	166.67	bild 101 & 103
F221	kvarts	Säbrå 250 härd 5	6943335.93	647502.35	166.59	bild 107
F223	kvarts	Säbrå 250 härd 5	6943334.38	647500.83	166.67	bild 107
F227	kvarts	Säbrå 250 härd 5	6943334.57	647500.61	166.67	bild 107
F234	kvarts	Säbrå 250 härd 5	6943334.02	647499.51	166.75	bild 107
F235	kvarts	Säbrå 250 härd 5	6943334.75	647499.74	166.76	bild 107
F236	kvarts	Säbrå 250 härd 5	6943333.78	647502.49	166.33	bild 107
F551	kvarts	Säbrå 250 härd 2	6943336.66	647540.57	164.74	bild 109
F926	kvarts	Säbrå 250 härd 5	6943333.63	647502.50	166.37	bild 107
F927	kvarts	Säbrå 250 härd 5	6943333.55	647501.72	166.46	bild 107
F1000	järnbit	Säbrå 250 härd 7	6943322.92	647487.73	167.14	kasserad bild 106
F1001	spik/nit	nära Säbrå 250 härd 7	6943322.13	647489.07	167.11	kasserad bild 106
F1002	läskedrycksförpackning	nedanför Säbrå 250 härd 7	6943320.36	647490.20	166.89	kasserad bild 105
F1003	fragment hagelpatron	nedanför Säbrå 250 härd 7	6943319.83	647490.39	166.56	kasserad bild 104
F1004	fragment hagelpatron	i skogen	6943310.96	647496.24	165.36	kasserad bild 104
F1024	spik/nit	nära stigen	6943332.16	647500.49	166.33	kasserad bild 106
F1025	kopparmynt	Säbrå 250 härd 5	6943335.37	647499.32	166.71	bild 099
F1032	fragment aluminiumburk	nära stigen	6943324.61	647484.33	166.78	kasserad bild 105
F1084	kapsyl	nära stigen	6943335.94	647506.06	166.27	kasserad bild 105
F1085	bult, bricka & mutter	i skogen	6943340.70	647506.35	165.41	kasserad bild 106
F1502	kvarts	Säbrå 250 härd 3	6943333.55	647539.94	164.61	bild 108
F1503	kvarts	Säbrå 250 härd 3	6943333.69	647539.92	164.64	bild 108
F1504	kvarts	Säbrå 250 härd 3	6943333.75	647540.17	164.62	bild 108
F1505	kvarts	Säbrå 250 härd 2	6943338.32	647540.33	164.64	bild 109
F1620	kvarts	nära Säbrå 389	6943289.34	647543.12	162.94	bild 102
F2018	fragment hagelpatron	nära Säbrå 390	6943313.69	647541.89	163.63	kasserad bild 104

Bilaga 3. Jordprov

nr.	kontext	N	E	Z	anmärkning
J2	Säbrå 250 hård 5	6943335.80	647500.94	166.41	
J199	Säbrå 250 öster om hård 5	6943335.61	647502.38	166.64	
J201	Säbrå 250 intill hård 5	6943334.97	647501.80	166.58	
J203	Säbrå 250 norr om hård 5	6943337.09	647501.62	166.59	
J204	Säbrå 250 norr om hård 5	6943337.32	647501.50	166.56	
J213	Säbrå 250 intill hård 5	6943335.01	647501.69	166.58	
J216	Säbrå 250 intill hård 5	6943335.64	647501.57	166.68	
J217	Säbrå 250 intill hård 5	6943335.94	647501.45	166.68	
J218	Säbrå 250 intill hård 5	6943335.73	647501.64	166.69	ej analyserad
J222	Säbrå 250 intill hård 5	6943334.81	647500.93	166.57	ej analyserad
J225	Säbrå 250 väster om hård 5	6943334.81	647499.51	166.78	
J226	Säbrå 250 intill hård 5	6943334.77	647500.60	166.70	
J228	Säbrå 250 väster om hård 5	6943334.62	647499.87	166.76	
J229	Säbrå 250 väster om hård 5	6943336.19	647499.66	166.69	
J230	Säbrå 250 väster om hård 5	6943335.99	647499.76	166.66	
J233	Säbrå 250 väster om hård 5	6943333.27	647500.45	166.55	ej analyserad
J549	Säbrå 250 intill hård 2	6943336.79	647540.17	164.73	ej analyserad
J550	Säbrå 250 intill hård 2	6943336.87	647540.44	164.70	ej analyserad
J552	Säbrå 250 intill hård 2	6943337.69	647540.22	164.75	ej analyserad
J553	Säbrå 250 norr om hård 2	6943338.40	647540.22	164.69	ej analyserad
J554	Säbrå 250 norr om hård 2	6943338.53	647540.04	164.64	
J555	Säbrå 250 intill hård 2	6943338.07	647539.52	164.81	
J556	Säbrå 250 intill hård 2	6943337.26	647538.86	164.85	
J557	Säbrå 250 öster om hård 2	6943337.03	647541.78	164.55	ej analyserad
J558	Säbrå 250 öster om hård 2	6943336.60	647543.39	164.49	ej analyserad
J583	Säbrå 250 hård 2	6943337.37	647539.26	164.80	
J588	Säbrå 250 hård 2	6943336.79	647539.57	164.80	
J589	Säbrå 250 hård 2	6943337.26	647539.55	164.79	
J599	Säbrå 250 hård 2	6943337.35	647539.82	164.80	
J839	Säbrå 250 intill hård 5	6943337.00	647499.80	166.73	
J840	Säbrå 250 intill hård 5	6943337.37	647500.35	166.66	
J841	Säbrå 250 intill hård 5	6943337.61	647500.67	166.60	ej analyserad
J842	Säbrå 250 intill hård 5	6943336.85	647499.17	166.66	ej analyserad
J843	Säbrå 250 intill hård 5	6943336.63	647498.77	166.69	ej analyserad
J844	Säbrå 250 intill hård 5	6943336.36	647498.95	166.63	
J845	Säbrå 250 intill hård 5	6943337.47	647501.29	166.47	
J925	Säbrå 250 intill hård 5	6943333.23	647502.47	166.32	ej analyserad
J1026	Säbrå 250 söder om hård 7	6943319.87	647488.38	166.83	
J1026	Säbrå 250 hård 5	6943335.07	647501.30	166.66	
J1027	Säbrå 250 söder om hård 7	6943320.89	647488.24	166.97	
J1027	Säbrå 250 intill hård 5	6943334.91	647501.25	166.65	
J1115	Säbrå 250 söder om hård 3	6943333.14	647539.54	164.59	
J1500	Säbrå 250 intill hård 3	6943334.04	647539.76	164.72	
J1614	Säbrå 389 intill	6943289.24	647543.05	162.93	ej analyserad
J1615	Säbrå 389 intill	6943289.62	647545.15	162.93	ej analyserad
J1616	Säbrå 389 intill	6943290.53	647546.96	163.05	ej analyserad
J1617	Säbrå 389 intill	6943289.24	647546.11	162.88	ej analyserad
J1618	Säbrå 389 intill	6943288.90	647545.71	162.86	ej analyserad
J2011	Säbrå 390 intill	6943313.40	647544.11	163.75	
J2013	Säbrå 390 intill	6943312.84	647545.65	163.57	
J2014	Säbrå 390 intill	6943312.01	647545.80	163.46	ej analyserad
J2015	Säbrå 390 intill	6943313.75	647541.14	163.60	ej analyserad
J2016	Säbrå 390 intill	6943314.10	647541.93	163.69	
J2017	Säbrå 390 intill	6943313.58	647542.02	163.62	

Bilaga 4. Fotoförteckning

bild nr	motiv	riktning mot	fotograf	datum
001	Säbrå 250 härd 7.	S	David Loeffler	2017-05-11
002	Säbrå 250 härd 6	S	David Loeffler	2017-05-11
003	Säbrå 250 härd 5	Ö	David Loeffler	2017-05-11
004	Säbrå 250 härd 4	NV	David Loeffler	2017-05-11
005	Säbrå 250 härd 3	Ö	David Loeffler	2017-05-11
006	Säbrå 250 härd 2	Ö	David Loeffler	2017-05-11
007	Säbrå 250 härd 6	SÖ	David Loeffler	2017-07-12
008	Säbrå 250 härd 7	SÖ	David Loeffler	2017-07-12
009	Säbrå 250 härd 2	Ö	David Loeffler	2017-07-12
010	Säbrå 250 härd 3	Ö	David Loeffler	2017-07-12
011	Säbrå 250 härd 4	SV	David Loeffler	2017-07-12
012	Säbrå 250 härd 4	SV	David Loeffler	2017-07-12
013	Säbrå 250 härd 1	V	David Loeffler	2017-07-12
014	Säbrå 250 härd 2 rensad från växtlighet	Ö	David Loeffler	2017-07-12
015	Säbrå 250 härd 3 rensad från växtlighet	Ö	David Loeffler	2017-07-12
016	Säbrå 250 härd 5 framrensad	NÖ	David Loeffler	2017-07-12
017	Säbrå 250 härd 5 framrensad	NÖ	David Loeffler	2017-07-12
018	Säbrå 250 härd 5 framrensad	NÖ	David Loeffler	2017-07-12
019	Säbrå 250 härd 5 framrensad	SV	David Loeffler	2017-07-12
020	Säbrå 250 härd 5 framrensad	SV	David Loeffler	2017-07-12
021	Säbrå 250 härd 5 framrensad	SV	David Loeffler	2017-07-12
022	Säbrå 250 härd 5 framrensad	SV	David Loeffler	2017-07-12
023	Säbrå 250 härd 5 framrensad	SV	David Loeffler	2017-07-12
024	Säbrå 250 härd 5 framrensad	SV	David Loeffler	2017-07-12
025	Säbrå 250 härd 5 framrensad	SV	David Loeffler	2017-07-12
026	Säbrå 250 härd 5 framrensad	SV	David Loeffler	2017-07-12
027	Modern härd	SV	David Loeffler	2017-07-12
028	Modern härd i förgrunden och härd 5 bakgrunden	NV	David Loeffler	2017-07-12
029	Lars Högberg (vänster) och Jan Olsson (höger)	---	David Loeffler	2017-07-13
030	Lars Högberg (vänster) och Jan Olsson (höger)	---	David Loeffler	2017-07-13
031	Gun-Britt Johansson (väster) och Catrin Bertlin (höger) undersöker yta intill härd 2	---	David Loeffler	2017-07-13
032	Gun-Britt Johansson (väster) och Catrin Bertlin (höger) undersöker yta intill härd 2	---	David Loeffler	2017-07-13
033	utgå	---	---	---
034	Säbrå 250 härd 6 rensad från växtlighet	SÖ	David Loeffler	2017-07-14
035	Säbrå 250 härd 7 rensad från växtlighet	SÖ	David Loeffler	2017-07-14
036	Säbrå 250 härd 2 framrensad	Ö	David Loeffler	2017-07-14
037	utgå	---	---	---
038	utgå	---	---	---
039	Säbrå 250 härd 2 framrensad	Ö	David Loeffler	2017-07-14
040	utgå	---	---	---
041	Säbrå 250 härd 3 rensad från växtlighet	Ö	David Loeffler	2017-07-14
042	utgå	---	---	---
043	Säbrå 250 härd 4 rensad från växtlighet	SV	David Loeffler	2017-07-14
044	Jack Rönström med flintlås pistol	---	David Loeffler	2017-07-17
045	Jack Rönström med flintlås pistol	---	David Loeffler	2017-07-17
046	utgå	---	---	---
047	Flintlås pistol	---	David Loeffler	2017-07-17
048	Flintlås pistol	---	David Loeffler	2017-07-17
049	Flintlås pistol	---	David Loeffler	2017-07-17
050	utgå	---	---	---

bild nr	motiv	riktning mot	fotograf	datum
051	Undersökningsyta S om Säbrå 250 härd 7	N	David Loeffler	2017-07-18
052	Undersökningsyta kring Säbrå 250 härd 5	NÖ	David Loeffler	2017-07-18
053	Undersökningsyta kring Säbrå 250 härd 5	NÖ	David Loeffler	2017-07-18
054	Undersökningsyta kring Säbrå 250 härd 5	NÖ	David Loeffler	2017-07-18
055	Undersökningsyta kring Säbrå 250 härd 5	SV	David Loeffler	2017-07-18
056	Undersökningsyta kring Säbrå 250 härd 5	SV	David Loeffler	2017-07-18
057	Undersökningsyta kring Säbrå 250 härd 5	SV	David Loeffler	2017-07-18
058	Undersökningsyta S om Säbrå 250 härd 3. I bakgrunden syns undersöknings yta kring härd 2.	N	David Loeffler	2017-07-18
059	Undersökningsyta 1 intill och SÖ om Säbrå 390 med Catrin Bertlin och Lars Almberg	NV	David Loeffler	2017-07-19
060	Undersökningsyta 2 intill och SV om Säbrå 390	NÖ	David Loeffler	2017-07-19
061	Säbrå 390 med undersökningsyta 1 och 2	NÖ	David Loeffler	2017-07-19
062	Säbrå 390 med undersökningsyta 1 och 2	NÖ	David Loeffler	2017-07-19
063	Säbrå 390 med undersökningsyta 1 och 2	NÖ	David Loeffler	2017-07-19
064	utgår	---	---	---
065	Tjäderspillning intill Säbrå 250 härd 7	---	David Loeffler	2017-07-19
066	Säbrå 389 översikt	ÖNÖ	David Loeffler	2017-07-19
067	Säbrå 389 översikt	ÖNÖ	David Loeffler	2017-07-19
068	Säbrå 389 översikt	NÖ	David Loeffler	2017-07-19
069	Säbrå 389 översikt	NÖ	David Loeffler	2017-07-19
070	utgår	---	---	---
071	Undersökningsyta intill och SÖ om Säbrå 389 med Jack Rönström	ÖNÖ	David Loeffler	2017-02-20
072	Undersökningsyta intill och SÖ om Säbrå 389 med Jack Rönström	ÖNÖ	David Loeffler	2017-02-20
073	Undersökningsyta intill och SÖ om Säbrå 389	ÖNÖ	David Loeffler	2017-02-20
074	Undersökningsyta S om Säbrå 250 härd 7 igenlagd	N	David Loeffler	2017-02-21
075	Säbrå 250 härd 7 återställd/täckt med växtmaterial	S	David Loeffler	2017-02-21
076	Säbrå 250 härd 6 återställd/täckt med växtmaterial	S	David Loeffler	2017-02-21
077	utgår	---	---	---
078	utgår	---	---	---
079	Undersökningsytan kring Säbrå 250 härd 5 återställd/täckt med växtmaterial	NÖ	David Loeffler	2017-02-21
080	Undersökningsytan kring Säbrå 250 härd 5 återställd/täckt med växtmaterial	NÖ	David Loeffler	2017-02-21
081	Undersökningsytan kring Säbrå 250 härd 5 återställd/täckt med växtmaterial	NÖ	David Loeffler	2017-02-21
082	Undersökningsytan kring Säbrå 250 härd 5 återställd/täckt med växtmaterial	NÖ	David Loeffler	2017-02-21
083	Undersökningsytan kring Säbrå 250 härd 2 återställd/täckt med växtmaterial	NÖ	David Loeffler	2017-02-21
084	utgår	---	---	---
085	Undersökningsytan intill Säbrå 250 härd 3 återställd/täckt med växtmaterial	NV	David Loeffler	2017-02-21
086	Säbrå 250 härd 4 återställd/täckt med växtmaterial	SV	David Loeffler	2017-02-21
087	Undersökningsytor intill Säbrå 390 återställd/täckt med växtmaterial	NV	David Loeffler	2017-02-21
088	Undersökningsytor intill Säbrå 390 återställd/täckt med växtmaterial	NV	David Loeffler	2017-02-21
089	Undersökningsytor intill Säbrå 390 återställd/täckt med växtmaterial	NV	David Loeffler	2017-02-21
090	Undersökningsytor intill Säbrå 390 återställd/täckt med växtmaterial	NV	David Loeffler	2017-02-21

bild nr	motiv	riktning mot	fotograf	datum
091	Undersökningsytan intill Säbrå 389 återställd/täckt med växtmaterial	NÖ	David Loeffler	2017-02-21
092	Undersökningsytan intill Säbrå 389 återställd/täckt med växtmaterial	NÖ	David Loeffler	2017-02-21
093	Undersökningsytan intill Säbrå 389 återställd/täckt med växtmaterial	N	David Loeffler	2017-02-21
094	Undersökningsytan intill Säbrå 389 återställd/täckt med växtmaterial	N	David Loeffler	2017-02-21
095	Undersökningsytan intill Säbrå 389 återställd/täckt med växtmaterial	N	David Loeffler	2017-02-21
096	Undersökningsytan kring Säbrå 250 härd 5 återställd/täckt med växtmaterial	SV	David Loeffler	2017-02-21
097	Undersökningsytan kring Säbrå 250 härd 5 återställd/täckt med växtmaterial	SV	David Loeffler	2017-02-21
098	Undersökningsytan kring Säbrå 250 härd 5 återställd/täckt med växtmaterial	SV	David Loeffler	2017-02-21
099	F1025 kopparmynt	---	David Loeffler	2018-02-10
100	F215 fragment kritpipa	---	David Loeffler	2018-02-10
101	F219 bössflinta	---	David Loeffler	2018-02-10
102	F1620 kvarts	---	David Loeffler	2018-02-10
103	F197, F198, F214 och F219 bössflinta	---	David Loeffler	2018-02-10
104	F1003, 1004 och F2018 fragment hagelpatroner	---	David Loeffler	2018-02-10
105	F1002 fragment läskedrycks förpackning, F1032 fragment aluminiumburk och F1084 kapsyl	---	David Loeffler	2018-02-10
106	F1000 fragment järn, F1001 fragment nit eller spik, F1024 fragment järnnit och F1085 bult med bricka och mutter	---	David Loeffler	2018-02-10
107	F200, F221, F223, F227, F234, F236, F235, F926 och F927 kvarts	---	David Loeffler	2018-02-10
108	F1502, F1503 och F1504 kvarts	---	David Loeffler	2018-02-10
109	F551 och F1505 kvarts	---	David Loeffler	2018-02-10

Bilaga 5. Fotografier

Bild 001

Bild 002

Bild 003

Bild 004

Bild 005

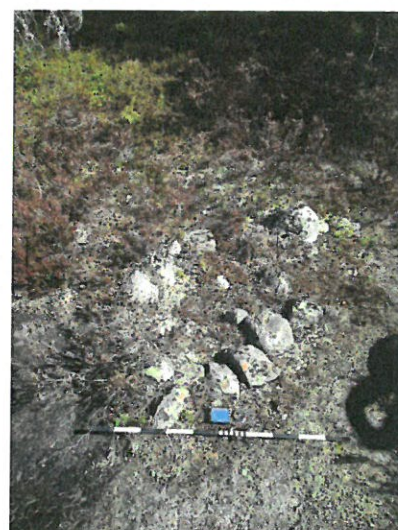

Bild 006

Bild 007

Bild 008

Bild 009

Bild 010

Bild 011

Bild 012

Bild 013

Bild 014

Bild 015

Bild 016

Bild 017

Bild 018

Bild 019

Bild 020

Bild 021

Bild 022

Bild 023

Bild 024

Bild 025

Bild 026

Bild 027

Bild 028

Bild 029

Bild 030

Bild 031

Bild 032

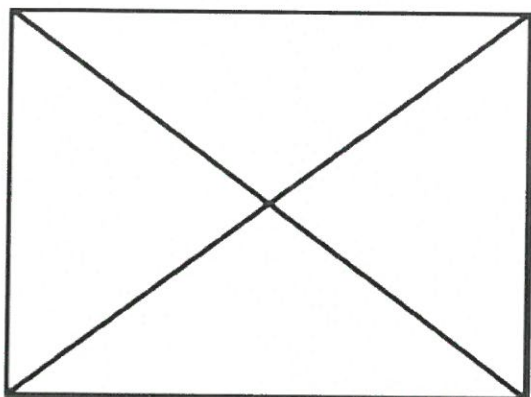

Bild 033 – utgå

Bild 034

Bild 035

Bild 036

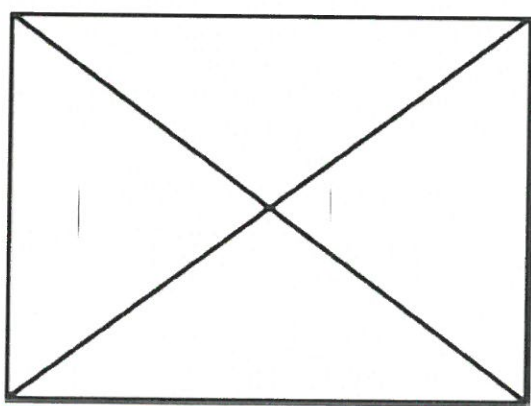

Bild 037 utgå

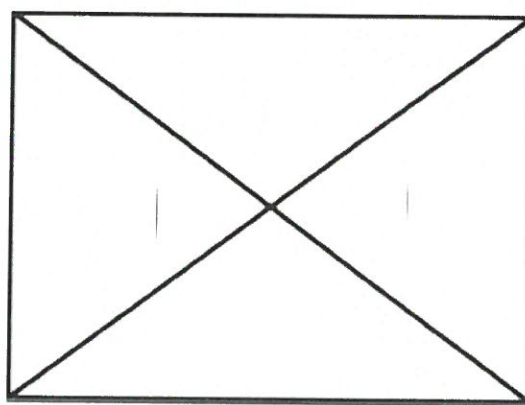

Bild 038 utgå

Bild 039

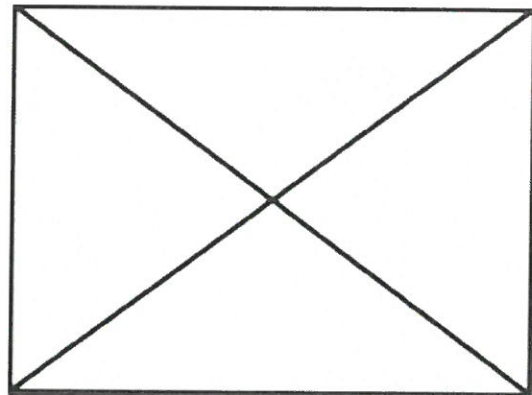

Bild 040 utgår

Bild 041

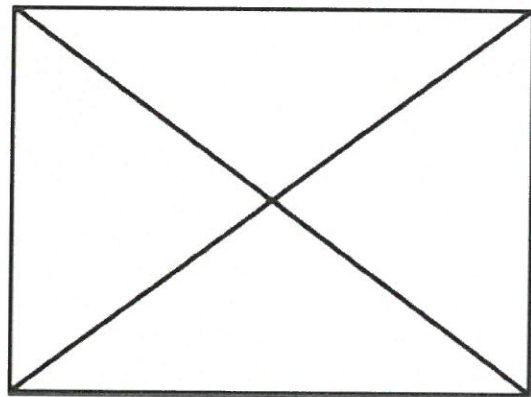

Bild 042 utgår

Bild 043

Bild 044

Bild 045

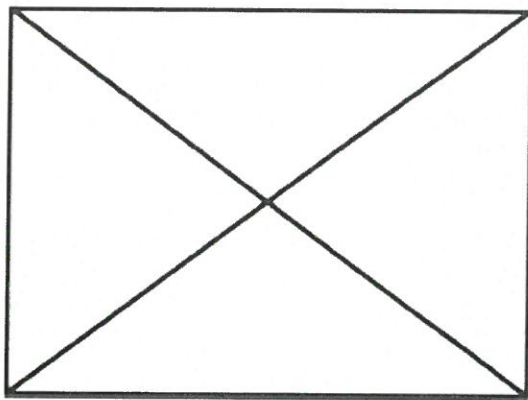

Bild 046 utgår

Bild 047

Bild 048

Bild 049

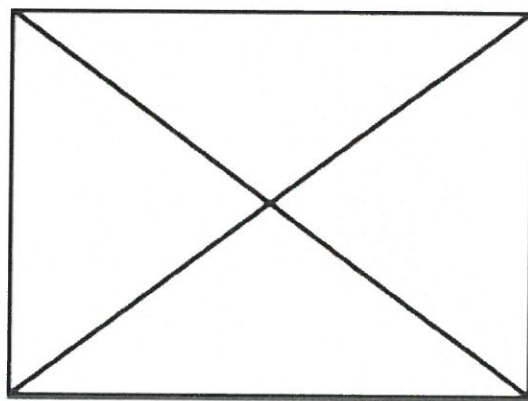

Bild 050 utgår

Bild 051

Bild 052

Bild 053

Bild 054

Bild 055

Bild 056

Bild 057

Bild 058

Bild 059

Bild 060

Bild 061

Bild 062

Bild 063

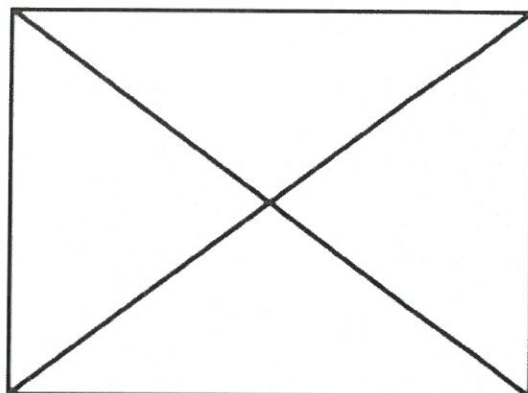

Bild 064 utgår

Bild 065

Bild 066

Bild 067

Bild 068

Bild 069

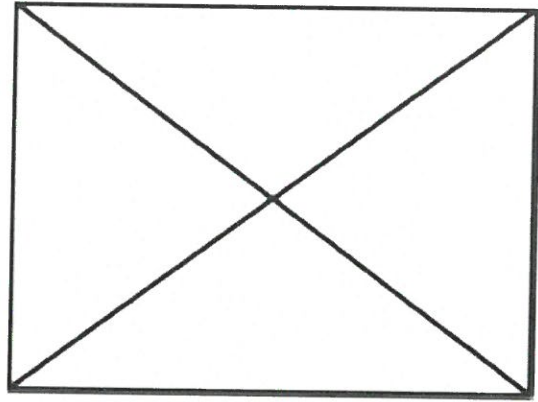

Bild 070

Bild 071

Bild 072

Bild 073

Bild 074

Bild 075

Bild 076

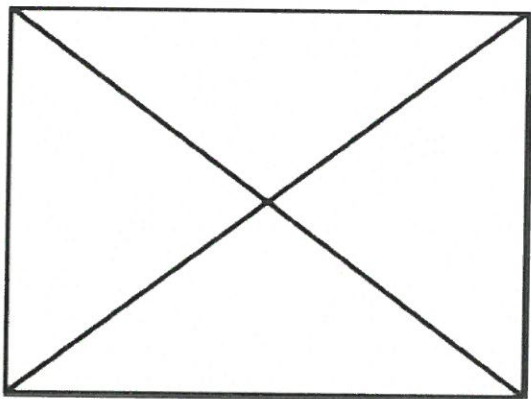

Bild 077 utgå

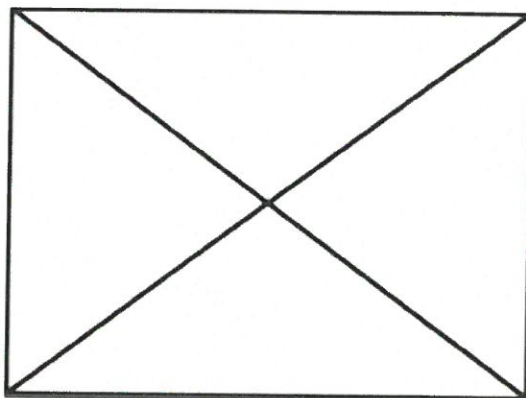

Bild 078 utgå

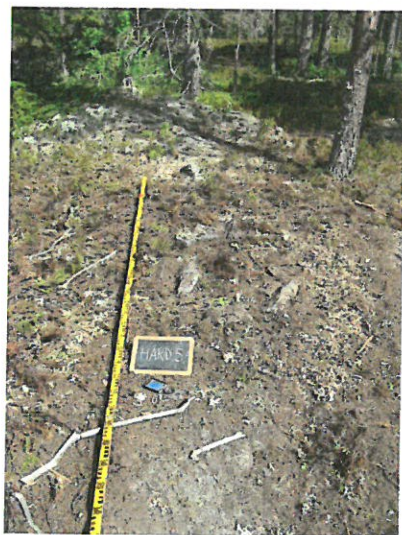

Bild 079

Bild 080

Bild 081

Bild 082

Bild 083

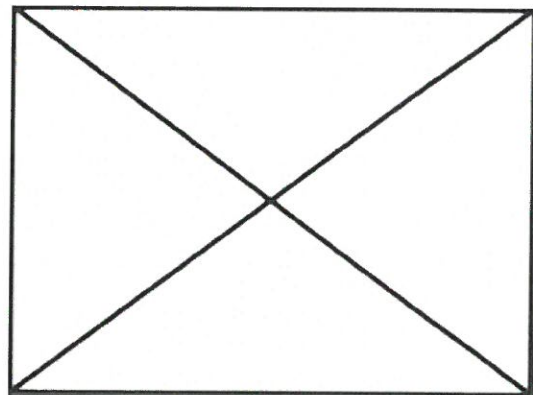

Bild 084 utgå

Bild 085

Bild 086

Bild 087

Bild 088

Bild 089

Bild 090

Bild 091

Bild 092

Bild 093

Bild 094

Bild 095

Bild 096

Bild 097

Bild 098

Bild 099

Bild 100

Bild 101

Bild 102

Bild 103

Bild 104

Bild 105

Bild 106

Bild 107

Bild 108

Bild 109